

АУЫЛДАҒЫ АҒАЙЫН
ЖӘРДЕМАҚЫДАН
НЕГЕ ҚАҒЫЛУЫ ТИІС?

3-бет

ТЕМІРЖОЛ
САПАСЫ НЕГЕ СЫН
КӨТЕРМЕЙДІ?!

6-бет

ПРИВИВКА
ОТ РАДИКАЛИЗМА

12-бет

ҚАЗАҚҰНИ

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҚОҒАМДЫҚ - САЯСИ АПТАЛЫҚ

www.qazaquni.kz

qazaquni2000@gmail.com

2000 жылғы 11 тамыздан шыға бастады

№19 (837), 17 мамыр, 2019

ҚАЗАҚҚА КЕЛГЕНДЕ ЗАҢ ҚАТАЛ, КАЗАКТАРҒА ШЕ?..

ЖАН
ШУАҒЫ

Мезетте көмескі елестеген сол бейнелердің арасынан жарқ етіп, жабырқасаң жұбатқан, жаурағанда жылытқан аса бір аяулы адамдардың тұлғалары мөлдірей айшықталып жаныңа нұр сепкендей болады. Осы бейнелердің қақ ортасынан Сайраш апайымның... қазақтың қайраткер қыздарының бірі Сайраш Әбішқызының болмысы тіптен жарқырай түсіп айқындала көрінеді. Өйткені, бұл кісінің орны көпшілігіміз үшін аса ерек...

8-9
бет

Сіз казактар қазақтың азаттығын қорғайды дегенге сенесіз бе? Сенейін-ақ, бірақ, олар елдің заңын аяқ асты етіп, жартылай әскери киім киініп, қылыштарын не үшін асынады. Ол ол ма, қазақтың Әнұраны орындалса, казактар қолдарын жүрекеріне баспайды, қылыштарын сабын ұстап, сес көрсетеді. Соңғы күндерде ғана Қазақстан бойынша бірнеше осындай келеңсіз көріністер ғаламторда жарияланды. Осыдан кейін казактар қазақ үшін оның отымен кіріп, күлімен шығады дегенге илану қиын.

3
бет

СОЛ КҮНДЕРДІҢ СОҒЫП ТҰР ҚОҢЫРАУЫ...

Біздің мектеп бітіргенімізге де
40 жыл толып қалыпты-ау!
Қайран, өтіп жатқан өмір-ай десеңші...

14
бет

К ЧЕМУ МОЖЕТ ПРИВЕСТИ «СВОЯ» ЛАТИНИЦА

В последние десятилетия глобализационные процессы ускорились – они затрагивают многие сферы: образование, науку, экономику, туризм, культуру, политику и т.д. Например, немало казахстанцев учатся (и работают) за рубежом, увеличилось количество отечественных вузов с английским языком обучения, открываются образовательные центры, школы с китайским языком обучения и т.д., не говоря о трехязычном среднем образовании.

ТАМЫРШЫ

Сырттай нағыз зиялылық эталондай аса қарапайым көрінетін айрықша ақыл-парасат иесінің күрделі ғұмырбаян жолдары көз алдымыздан жөңкіліп, қым-қуыт қаламгерлік сапарға қаршадайынан бел буғанын аңдап, толғанар едік.

7
бет

БАТЫСТА ЖӨНІ ТҮЗУ ЖОЛ ЖОҚ

Президент Қасым-Жомарт Тоқаев Батыс Қазақстан облысына жұмыс сапарымен барды. Батыс аймаққа Мемлекет басшысы саянатында алғаш рет келген Тоқаев Жайық өңірінің инфрақұрылымын өткір сынға алды. Себебі, мұндағы жолдардың 70 пайызы бүлінген.

— Қасым-Жомарт Тоқаев, Қазақстан Республикасының Президенті:

— Жөні түзу жолдар болмаса, ауыз су мен электр қуаты жетіспесе аймақтағы тұрғындардың тұрмыстық деңгейін қалай көтеруге болады? Бұл адамдар үшін өте маңызды мәселе! Ол үшін кім жауап беру керек? Менің ойымша бұл сұраққа әкімдіктерге нақты жауап беруге тиісті, — деді Қасым-Жомарт

Тоқаев аймақ басшыларына ескерту жасап.

Президент аймақта ауыл шаруашылығы саласының дамуына, шағын және орта бизнестің өркендеуіне ерекше жағдай жасауға пәрмен берді. Мемлекет басшысы ел көлемінде жүзеге асуы тиіс бірнеше бағыт бойынша тапсырмалар жүктеді.

Атап айтсақ, көп балалы аналарды баспанамен қамту, экология, мемлекеттік басқарудың тиімділігі және жастарға ерекше көңіл бөліп, олардың бастамасын ыңғи қолдау қажет, — деді Президент. Сондай-ақ, Қасым-Жомарт Тоқаев шенеуніктерді күнделікті өмірде барынша қарапайым болуға шақырды.

ҮМІТКЕРЛЕРДІ АЛАЛАУҒА БОЛМАЙДЫ

Орталық сайлау комиссиясы Президенттікке үміткерлер жайлы ғаламторда жазба жариялаудың тәртібін түсіндірді. Әлеуметтік желі бұқаралық ақпарат құралы болып саналатындықтан, кез-келген пайдаланушы оған жазғанда барлық кандидатқа теңдей көңіл бөлуі керек.

Орталық сайлау комиссиясындағылардың айтуынша, кез-келген БАҚ кандидатарға бірдей мүмкіндік беруге міндетті.

Әлеуметтік желілер де бұқаралық ақпарат құралы болғандықтан, ондағы блогерлер барлық үміткерлер жайлы жазуы керек. Яғни, бір үміткерді қолдап, екіншісін назардан тыс қалдыруға болмайды. Дегенмен, елімізде блогер дегеннің нақты кім екені заң жүзінде реттелмеген. Сондықтан, Ақпарат және қоғамдық даму министрлігіндегілер өзiрге әлеуметтік желіні пайдаланушылардың барлығы блогер деп есептелетінін айтып отыр. Ал олардың кандидатар жайлы

жазған жазбасы қалай қадағаланатыны белгісіз. Сондай-ақ, Орталық сайлау комиссиясы саяси доданың әділ өтуін қадағалайтын тағы 22 шетелдік бақылаушыны тіркеді. Олар Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық ұйымы секілді халықаралық ұйымдардың мүшелері. Сөйтіп, тіркелген бақылаушылардың жалпы саны 67-ге жетті. Ал Президенттікке кандидат 7 азамат өңір-өңірді аралап, сайлауды бағдарламаларын насихаттауға кірісіп кетті.

Мемлекеттік қызмет істері және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігінің аппарат басшысы Саян Ахметжанов Қостанайда өткен брифингке қатысты. Жиында мемлекеттік әкімшілік қызметшілерге пилоттық режимде еңбекақы төлеудің мәселелері талқыланды.

МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТШІЛЕРГЕ БОНУС ҚАЛАЙ ТӨЛЕНЕДІ?

Саян Ахметжанов қызметшілерге төленетін бонустардың мөлшерін есептеу әдістемесін түсіндірді. Оның айтуынша, Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі арнайы қаражат көлемін бекіткен. «Бонус — мемлекеттік әкімшілік қызметшілерге қызметінің тиімділігін бағалау нәтижелері бойынша белгіленетін ақшалай төлем. Агенттік пен оның аумақтық департаменттеріндегі әкімшілік мемлекеттік қызметкерлерге бонус мемлекеттік органның бонустық қоры анықталған соң төленеді. Ал құрылымдық бөлімшелердің бонустық қоры басшының жеке жұмыс жоспарының орындалуын бағалауға байланысты беріледі. Егер бөлімше басшысы қызметкерді бағалау қажет деп тапса, қызметкерлерге сыйақы тағайындалады. Жалпы, кез келген мемлекеттік қызметкердің бо-

нусын арнайы құрылған комиссия анықтайды. Ережеге сәйкес, бағаланған пайыз қызметкердің нақты атқарған жұмыс күндерінің санына көбейтіледі», — деп түсіндірді С.Ахметжанов. Сонымен арнайы формула бойынша, агенттікте жалпы орта есеппен алғанда әкімшілік қызметкерлерге сомасы 1 және 1,5 млн. теңге мөлшерінде бонус төленді. Саян Ахметжановтың сөзінше, бұл қызметкерлердің әлеуметтік жағдайын жақсарта отырып, өз жұмысында міндетін адал атқаруға бірден бір себебін тигізеді.

ЖЕТІГЕНДЕГІ ЖЕР ДАУЫ

Алматы облысында 90-ға жуық отбасы далада қалуы мүмкін Іле ауданындағы Жетіген ауылы тұрғындары 13 жыл бұрын жергілікті әкімдіктен кезек бойынша тегін жер телімін алған. Бірақ, арада уақыт өткесін кезінде шаруа қожалығына тиесілі алқаптың иесі пайда болған. Ал, баспанасын тұрғызып үлгерген тұрғындар соның кесірінен үйлерін заңдастыра алмай жүр.

мұрагері пайда болыпты. «Менде ақтым бар. Үй соғуға рұқсатым бар. Жерім бар. Енді техпаспорт керек қой. Барсам арестте тұр. Жердің иесі бар. Мен көшіп келгелі 5 әкім келді. Бір әкімге барсам, Жақашев біледі дейді. Жақашев әкім болса, сол кезде болды. Бірақ креслосын алып кеткен жоқ қой. Неге жауап бермейді?» — дейді Жетіген ауылының тұрғыны Бейсенгүл Құттыбаева.

Жергілікті шенеуніктер 2006-2007 жылдары жер телімдері үй салуға үлестірілгенін растап отыр. Әкімдіктерге уәдені үйіп-төккенімен тұрғындардың көңіліндегі күдік сейілмей отыр. Себебі, жергілікті атқамінерлер мәселенің қашан шешілетінін нақты айтып бере алмады. Ал, өз үйінде өгейдің күйін кешкен 88 отбасы істің соңында сан соғып қалмасақ деп қауіптенеді.

Тіркеуге алынбаған көпбалалы аналар әлеуметтік көмектен қағылып отырған көрінеді. Қолына мемлекеттік акті тиген тұрғындар жеке қосалқы шаруашылық мақсаттағы телімге үй салып, өз күшімен жолын жөндеп, жарығын қосқан. Алайда, уақыт өте тегін жерден шикілік шығып, кезінде шаруа қожалығына қараған алқаптың

КҮДІКТІЛЕР ҚАМАУҒА АЛЫНДЫ

Сириядан оралған 20 азамат лаңкестікке қатысы бар деген күдікпен қамауға алынды. Қазір 16 ер адам мен 4 әйел тергеліп жатыр. Оларды арнайы жасак 231 адаммен бірге елге алып келген болатын.

Бұл гуманитарлық шара — жыл басында жүргізілген «Жусанның» жалғасы. «Жусан-2» операциясымен елге оралғандар қазір Ақтаудағы оналту орталығында. Олармен теологтар бірнеше ай жұмыс істейді. Теріс ағымға алданып, тұзаққа түскендер алдымен психологтардың көмегіне зәру. Аты-жөнін атырмаған бір әйелдің айтуынша, ол 2013 жылы күйеуінің соңынан еріп, содырларға қосылыпты. Екі жыл бұрын жолдасы қаза тапқан соң, кері қайтудың жолын іздей бастаған. — ИГИЛ-дің территориясынан қашып шығып, құрттерге келеді.

«Жусан-2» операциясы кезінде арнайы жасак 7-9 мамыр аралығында от пен оқтын ортасында жүрген 231 адамды елге дін аман жеткізді. Сирияға барғандардың көбі — жесірлер мен жетімдер. 59 әйел, 156 бала бар. Оның ішінде 18-нің ата-анасы соғыста қаза тапқан. Енді міне, елге тұлдыр жетім болып оралды. Ұлттық қауіпсіздік комитеті отандастырымызды қайтарудың басты себебін түсіндірді. Жат ағымның жетегінде жүрген қандастарымыз Сирияда қалып қойса, содырлармен бірігіп, елге лаңкестік шабуыл ұйымдастыруы мүмкін деген қауіп бар. Өйткені, өткен жылдың өзінде терроризм мен экстремизмге қатысы бар 50-ден астам шетел азаматы анықталған. Теріс ағымға алданып, елінен безгендердің алды Отанына орала бастағанымен, шам елінде от пен оқтын ортасында әлі 300-ге жуық отандасымыз жүр екен. Олардың ішінде 170-ке жуығы бала. Ұлттық қауіпсіздік комитеті жыл соңына дейін оларды елге қайтаруды жоспарлап отыр.

АҚТӨБЕЛІКТЕР ИЕГОВА ШІРКЕУІН ЖАБУДЫ ТАЛАП ЕТТІ

Ақтөбе тұрғындары қаладағы Иегова куәгерлері шіркеуінің алдында наразылық шарасын өткізді. Олар діни ұйымның жабылуын талап етіп отыр. Наразы топтың айтуынша, Иегова куәгерлерінің кесірінен біршама адам зардап шеккен.

Ұрандатып шыққандардың сөзінше, барлығы дерлік осы Иегова куәгерлеріне алданып қалған көрінеді. Бірі отбасымен араласпай кеткенін осы дін өкілдерінен көрсе, енді бірі солардың кесірінен далада қалғанын айтады. «Әжем Иегова куәгерлеріне үйімізді тарту етті. Құжатты рәсімдеп бергеннен бір апта өтісімен қайтыс болды. Олардың әжемнің

басын айналдырып, психологиялық қысым көрсетіп, алаяқтық жолмен баспанамызды алғанына сенімдімін. Қазір мен екі баламмен солардың кесірінен далада қанғып қалдым» — дейді қала тұрғыны Юлия Ярославцева. Ал діни бірлестік басшылары мұның бәрі жала деп отыр. Бірақ олардың ашық мәлімдеме жасағысы жоқ. Елімізде Иегова куәгерлерінің алғашқы қауымы осыдан 27 жыл бұрын ресми тіркелген. Өңірлерде оның алпысқа жуық бірлестігі бар. Қазақстанмен көршілес мемлекеттердің барлығы дерлік бұл ұйымға тыйым салған. Ресейдің өзі екі жыл бұрын оларды экстремистік ұйым деп таныды. Бізде бұндай батыл қадам қашан жасалынады?..

СҮТ СҰРАСА СУ БЕРГЕН

Сүт деп сылдыр су сатқан Елімізде ірі супермаркет желісіндегі тосын оқиға тұтынушылардың наразылығын тудырды. Әлеуметтік желіде тараған бейнежазда жұмсақ қаптамадағы сүттен кәдімгі қара су шығып, жұртты дүрліктірген.

Бейнежазда бірнеше жұмсақ қаптаманы қатар

ашқан қызметкердің ыдысқа сүт емес, су құйып жатқаны анық көрінеді. Оқиғаға қатысты жауап берген супермаркет тарапы, мұны тұтынушылар шағымданып келгенде бір-ақ байқадық дейді. Болжам бойынша әуесқой түсірілім Талдықорған қаласында жазылған. Ал, сүт зауытының өкілдері сол аралықтағы топтама сатылымнан түгел алынғанын айтады.

ЕТ ТАҒЫ ҚЫМБАТТАДЫ

Елімізде ет қымбаттап, бір келісі 2300-2400 теңгеден асты. Мамыр келгелі, әсіресе, дүкен сөресінде тұрғандарының бағасы бірден өскен. Ал теріскейдегі жұрт қой еті таппай отыр.

Мал асырайтын шаруалар бағаның шарықтауын қымбатшылықпен байланыстырады. Экспортқа көшет шығарып жатырмыз. Қазақстанның ішінде мал бордақылау, жемшөпті дайындау мәселесі әлі өткір күйінде тұр. Асылтұқымды сиырларға берілетін азық пен дәрумендерге көп шығын кетеді. Ет бағасының өсуі одан жасалатын өнімдердің құнына да әсер етіп отыр. Ал, Петропавл қаласында қой еті таппады. Елімізде соңғы 1 жылда жылқы мен құс етінің бағасы 9-15 пайызға өскен. Сиыр мен қой еті де қалысқан емес. Әлеуметтік азық-түліктің бағасын қадағалайтын Ұлттық экономика

ка министрлігі ет бағасына Ауыл шаруашылығы министрлігі тікелей жауапты дейді. Ет өндірісіне ауыл шаруашылығы министрлігі, ал отандық өндірушілерді қолдауға индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігі жауапты. Министрлік өкілдері ет бағасының шарықтауын әдеттегідей малға берілетін жемшөп, тасымал, жанармайдың қымбаттауымен түсіндіріп отыр. Базардағы саудагерлер қой, сиыр еті Қытай мен Иранға экспортталса, баға тағы өсе ме деп алаңдаулы. Себебі, шаруаларға өнімін қымбатқа сатқан әлдеқайда тиімді.

ҚАЗАҚҚА КЕЛГЕНДЕ ЗАҢ ҚАТАЛ, КАЗАКТАРҒА ШЕ?..

Президент сайлауы басталғалы қазақ қоғамы іштегі де, сырттағы саяси күштердің назарында тұр. Әсіресе, сыртта жүріп, қазақты жаймашуақ өмірге кенелтемін деп ұрандап жатқандар да жетерлік. Ал, іштегі ұлттық мәселе де шырпыны лақтырсаң, лап еткелі тұрғандай. Себебі, қазақтың ұлттық мәселесі азаттықта өткен отыз жыл ішінде түбегейлі шешілді деп айта алмаймыз.

Бір ғана мысал, қазақ тілінің жайы әлі күнге дейін «жабулы қазан» күйінде қалып келеді. Жоғары мінберден оның мемлекеттік құзырын алға тарта сөйлемеген адам жоқ. Өкінішке орай, сол баяғы жартас, бір жартас күйінде екенін несіне жасырамыз.

Маған қазақ үш жылдан бері толық азаттығын алмағандай көрінеді. Иә, біз азат елміз. Бірақ, олай болса, неге қазақ өз елінде өгейліктің кебін киіп жүр. Тілі шұбар, басқа этностарды былай қойып, биліктегі өз қандастарымызға оның қажеті жоқ. Егер өмірлік сұраныс болса, биліктегі де, төмендегі де бар қазақ өз ана тілінде сөйлер еді ғой.

Екі жүз елу жыл бодан болып, намысымызды түп-тұқиянымен құртып жіберген-ау, осы. Әйтпесе, бұтына қазақтың оюлы шалба-

рын кимесе де, жүрегінде қазақ деп соғатын лүпіл сезім себезгілеп болсын бір ұшқын берер еді. Осыны көріп, қарнын ашады. Биліктегілерге көңілің қалып, ішінде кара қазан қайнайтынының бір сыры осы.

Біздің биліктегілер басқа этностардың қабағына неге көбірек қарайлайды? Оларға от та, сот та жоқ. Бір қазақ көшеге таза плакат алып шыкса, құқық қорғаушылар желкелеп алып кетеді. Ал, казактар қылыштарын асынып, әскери киімдерін киіп, көштің алдына шыкса да, оларға ауыз ашпаймыз. Елдің Конституциясы мен заңдарында жартылай әскери киім киініп, суық қару ұстануға болмайтыны ашық жазылған. Бірақ, заң және құқық қорғаушылар оларды көрсе де, көрмеген болатыны түсініксіз. Бәріміздің көз алдымыз-

да, тіпті, Президенттің дәл алдында заңды белден басып отыр ғой. Әлде заң қазаққа қаталдау, казакқа жұмсақтау болсын деп жазылған ба?!

Казактарға соңғы жылдары мемлекеттен олардың әскери жинарларын өткізуге қаражат бөлініп келеді. Қанша рет айтып, дабыл көтерсек те, бұған биліктегілер де міз бағар емес. Қайта бұл патриоттық мақсат үшін оларға әскери жинарларын өткізуге беріліп жатыр-мыс дейді.

Сіз казактар қазақтың азаттығын қорғайды дегенге сенесіз бе? Сенейін-ақ, бірақ, олар елдің

заңын аяқ асты етіп, жартылай әскери киім киініп, қылыштарын не үшін асынады? Ол ол ма, қазақтың Әнұраны орындалса, казактар қолдарын жүрекеріне баспайды, қылыштарын сабын ұстап, сес көрсетеді. Соңғы күндерде ғана Қазақстан бойынша бірнеше осындай келенсіз көріністер ғаламторда жарияланды. Осыдан кейін казактар қазақ үшін оның отымен кіріп, күлімен шығады дегенге илану қиын.

Мен бұл үндеуімді ел Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев мырзаға жолдағым келеді. Азат та, әділ мем-

лекет құрғымыз келсе, казактардың әскери киім киініп, қылыш асынуына тоқтау салынуы тиіс. Бұл менің жеке үнім емес, барша қазақ зияларының сөзі деп ойлаймын. Бұрнағы жылы менің «Казактарды әкімдер қолдайды, қазақты кім қорғайды?!» деген мақалам жарияланып, оған қазақтың танымал жазушылары, ақындары мен зиялылары қолдау білдірген еді. Сіз де қолдайды деп сенемін, құрметті Қасым-Жомарт Кемелұлы.

Бақыт СМАҒҰЛ
«Қазақ үні»

ЕҢБЕК ЖӘНЕ ХАЛЫҚТЫ ӘЛЕУМЕТТІК ҚОРҒАУ МИНИСТРІ БЕРДІБЕК САПАРБАЕВТЫҢ НАЗАРЫНА!

АУЫЛДАҒЫ АҒАЙЫН ЖӘРДЕМАҚЫДАН НЕГЕ ҚАҒЫЛУЫ ТИІС?

«Қазақ үні» газетінің редакциясына газет президенті, «Ақ жол» партиясы төрағасының орынбасары Қазыбек Исаға Ақмола облысы Зеренді ауданы, Сәкен Сейфуллин ауылының тұрғыны Марат Оспановтан бүгінгі күні елдің бәрін толғандырып жүрген көпбалалы аналардың жәрдемақысына байланысты хат келді. Өзекті мәселеге үн қосқан қарияның хатын оқырман қауымның назарына ұсынғанды жөн көрдік.

Мен Ақмола облысы Зеренді ауданы, Сәкен Сейфуллин ауылының тұрғыны Марат Оспанов Елбасымыз Нұрсұлтан Назарбаевтың: «Тұрмысы төмен азаматтарға және көпбалалы отбасыларға көмек көрсету керек. Әр қазақстандық отбасы жүргізіліп жатқан реформалардың тиімділігін болашақта емес, дәл бүгін сезінуі тиіс. Әсіресе, көпбалалы отбасыларды қолдауды күшейту қажет деп санаймын.

Бірақ, әр отбасының кірісі әртүрлі. Біреуінікі аз, біреуінікі орташа, енді бірінікі көп. Осыны ескеру керек. Миллионерлерге мемлекеттен қосымша көмек көрсетіп не керек. Мемлекет, ең алдымен табысы төмен көпбалалы

отбасыларға көмек көрсетуі тиіс. Атаулы әлеуметтік көмек алуға құқылы баласы бар отбасыларды қолдау үшін көпбалалы отбасыларда әр балаға ең төменгі төлемді 21 мың теңге шамасында бекітуді тапсырамын», — деген «Нұр Отан» партиясының съезінде айтқан тапсырмасының бүгінгі күні ел ішінде қалай орындалып жатқанына құзырлы орындардың назарын аударғым келеді.

Елбасымыздың өзі шегелеп тұрып айтқан халықтың болашақта емес бүгін сезінуге тиіс игілігін көрсетудің орнына бұл тұрғыда түрлі кедергілерді ауылдағы әрбір отбасының алдына кесе көлденең қойып отырған жергілікті биліктің әрекеті бәріміздің зығырданымызды қайнатып отырғанын жасыра алмаймын. Осы мәселемен бетпе-бет келіп отырған біздің отбасымызда 8 адам тұрып жатырмыз. 5 немерем бар. Ең үлкені 14 жаста. Менің зейнетақымды, қорадағы малды есептегенде әр жан басына шаққанда, 21 500 теңгеден асады екен. Неге қорадағы малдың кірісі ғана есептеледі? Мал ұстаудың өзі қаншама шығын екенін неге есепке алмайды. Ең бірінші малды ұстауға, қора керек, малға шөп-жем, аспаннан түспейді. Қиын тазалау да жұмыс. Осының бәрін есептесен, малдың кірісі өзін-өзі ақтай алмайды. Сиыр әрі кетсе 6 ай сауылады, қалған 6 ай оған күтім керек. Ал енді қалада, аудан орталығында тұратын көпбалалы отбасындағылардың көпшілігі мал ұстамағандықтан, жәрдемақыға қол жеткізіп жатыр екен. Мал ұстап, күндіз

түні жұмыс істейтін ауыл тұрғындарына тиынның тимеуі әділетсіздік қой. «Ауыл — елдің алтын бесігі», «Ауылды көрекейту керек» деген сөздің барлығы жәй ғана жалған ұран болып қалғаны ма? Осыдан кейін ауыл қалай тоқырауға ұшырамайды, айтыңыздаршы?!

«Дипломмен ауылға» атты аты дардай бағдарламаның да жастарға берері шамалы. Ауылға келіп, күн көріс үшін мал ұстағандарға ақша берілмейді. Сондықтан, олар да ауылға келгілері келмейді. Токсан ауыз сөздің талбалалы отбасылардың үйіндегі ата-анасының зейнетақысы кіріс ретінде есепке алынбауы керек.

Қарт кісілер мен олардың балаларын бір-біріне кереғар қылып қою кімге керек? Осыдан кейін, ата-анасымен бірге тұрғысы келмейтін, қалаға қарай үдере көшкен жас отбасылардың қатарын одан әрі көбейтуге жол ашып жатқандарыңызды білесіздер ме?

Осы тұста халық қалаулылары мен Президенттікке үміткер кандидаттар ауыл-ауылды аралап, халықты толғандырған мәселелерге құлақ түрсе екен деймін.

Құрметті Бердібек Машбекұлы, жоғарыда айтылған мәселеге назар аударатын отырып, ауылдағы көпбалалы аналардың алуы тиіс жәрдемақысы бойынша, қорадағы бардың бәрін тайлы-таяғымен санамай, зейнеткерлердің зейнетақысын кіріс ретінде есептемеу мәселесін қайта қарауыңызды сұраймын. Елбасының тапсырмасын тындырдымды атқару үшін көпбалалалы аналардың жағдайына бей-жай қарамай, барлық мүмкіндікті қарастыруларыңызды сұраймын.

Құрметпен:
Марат ОСПАНОВ
С.Сейфуллин ауылының
ардагерлер кеңесінің төрағасы

Ақмола облысы
Зеренді ауданы

«АҚ ЖОЛ» ДЕМОКРАТИЯЛЫҚ ПАРТИЯСЫ АТЫНАН ПРЕЗИДЕНТТІККЕ ҮМІТКЕР ДАНИЯ ЕСПАЕВАНЫҢ САЙЛАУАЛДЫ БАҒДАРЛАМАСЫ

Қадірлі отандастар!

Қазақстан жаңа тарихи дәуірдің босағасын аттағалы тұр! Еліміз Тәуелсіздік алғанға дейін талай қиын-қыстау кезеңді басынан өткізді. Бүгінгі күні бізді жаңа дәуірдің кезекті белестері мен асулары күтіп тұр. Алдарыңыздағы бағдарлама Республикамыздың одан әрі жақсарып, қарыштап даму жолындағы осы қауіптер мен сын-тегеуріндеріне лайықты бағасын беріп, олардан шығу жолдарын көрсетеді.

Адал бәсекелестік болмаған жерде жаппай кәсіпкерлікке жол жоқ. Сол себепті, біз лайықты өмір сүру үшін жаңа мүмкіндіктерді ашып, оларды кеңейтіп, осы жолда кездесетұғын кедергілерден үзілді-кесілді бас тартуымыз керек. Лайықты өмірдің кепілі — шенеуніктер емес, нарықтық экономика, демократия және әлеуметтік әділдік.

1. ТҰРАҚТЫ ДАМУДЫҢ НЕГІЗІ — БӘСЕКЕЛЕСТІК ПЕН ЖАППАЙ КӘСІПКЕРЛІК

Халық әл-ауқатының негізі — тұрақты қарқынды даму, мықты жеке бизнес, адал бәсекелестік.

Мен әрдайым жеке кәсіпкерліктің, соның ішінде шағын және орта бизнесті қолдаудың, тұрақты жақтаушысы болып келдім. Бүгінгі күні Отан алдында жаһандық сын-тегеуріндер тұр, оларды еңсермей бұдан әрі даму мүмкін емес.

Осы қауіптерді жаңа мүмкіндіктерге айналдыру үшін келесі іс-шараларды жүзеге асыру қажет:

- Ұлттық банк және екінші дәрежелі банктер несиелер бойынша мөлшерлемелерді төмендетуі тиіс.

- Шағын және орта бизнестің құлдырауына және халықтың кедейленуіне әкелетін тұрақты девальвация тәжірибесін тоқтату.

Егер министр немесе Ұлттық банк басшысы девальвация болмайды деп мәлімдегенімен, ондай жағдай орын алса — шенеунік қызметтен кетуі тиіс.

- Қор құралдары арқылы **баламалы, банктік емес қаржыландыруды дамыту** керек. АХҚО шеңберінде құрылатын кәсіпорындарды қаржыландыруды осы әдістермен мемлекеттік қолдауды қамтамасыз ету.

- Салықты әкімшілендіру мен есептілікті жеңілдету, шоттарға тыйым салу және бизнестің шығыс операцияларын тоқтатудан бас тарту; егер кәсіпкерлердің мемлекетке немесе басқа тұлғаларға залалы тимеген болса, кәсіпкерлер үшін айыппұлдарды жою;

- кәсіпкерлік қызметке кедергі жасағаны үшін шенеуніктердің жауапкершілігін күшейту;

- басым салалар үшін (ауыл шаруашылығы мен ауыл шаруашылық

өнімдері, жеңіл өнеркәсіп, машина жасау саласы) төмендетілген ҚҚС мөлшерлемесін енгізу; немесе каскадсыз әдіспен алынатын салыққа ауыстыру;

- мемлекеттік сатып алу жүйесін жетілдіру, олардың ашықтығын қамтамасыз ету, келісу және пара беру мүмкіндігін болдырмау;

- Отандық компаниялардың ішкі рыноктағы басымдығын қамтамасыз ету

- ұлттық компаниялардың және даму институттарының қызметіне парламенттік мониторинг енгізу, мемлекеттік қаражаттарды пайдалану тиімділігін қамтамасыз ету.

- Шекаралық және салықтық тәртіппен қатар мемлекеттік органдар мен бизнестің арақатынасын цифрландыру жүйесіне көшіру; айла-амал мен бопсалаушылықты жою.

Мемлекет өздігінен табыс табатын, бюджетке салық төлейтін және басқаларға жұмыс беретіндерді қолдауға міндетті!

2. ҰЛТТЫҚ ТӘУЕЛСІЗДІК

Тәуелсіздік және ұлттық мүдде — әрқайсысымыз үшін басты құндылық. Тәуелсіздік жолында құрбан болмай-тұғын еш нәрсе жоқ — бұл заманауи Қазақстанның негізін қалаушы Нұрсұлтан Назарбаевтың сөзі. Өз кезегінде «Алаш» көшбасшысы Әлихан Бөкейхан «Мемлекеттілігі жоқ халық — жетім халық» деп атап өткен.

Сол себептен Қазақ Республикасының Тәуелсіздігін қамтамасыз ету және оның ұлттық мүдделерін қорғау — әрбір азамат үшін маңызды міндет. Тәуелсіздік — құр бос сөз емес. Бұл — біздің еліміз, жеріміз, бабаларымыздан қалған мұра, бұл — мемлекеттік тіл, бұл — біздің көпұлтты халқымыздың бірлігі.

- Тәуелсіздік, жер тұтастығы және

ұлттық бірегейлік те — әрбір адамның құқықтары және бостандықтарымен қатар тұратын Республиканың басты құндылықтары.

- Тәуелсіздіктің маңызды жетістігі — біздің елде өмір сүретін барлық этностардың тілі мен мәдениетіне деген өзара сыйластығы; азаматтардың тең құқықтары мен ұлттық сезімдеріне құрмет.

- Мен Қазақстанның ұлттық тарихына, мемлекеттік тілі мен қазақ мәдениетіне, сол сияқты басқа этностардың мәдениеті мен тілдеріне деген сыйластықты қолдаймын;

- «Ақ жол» партиясы Республикамыздағы географиялық нысандардың, көшелер мен елді мекендердің атауларындағы тарихи әділдікті қалпына келтіру, де-советизация және де-коммунизация бойынша жұмысын жалғастырады.

- ҚР азаматтығын беру талаптарын, яғни Республика Конституциясының негізгі баптары, мемлекеттік тіл және Қазақстан тарихынан емтихан тапсыру, заңды түрде бекіту.

- Қазақстан халықтарының дәстүрлі діндерін қолдау және қоғамның рухани саласын бөтен секталар мен теріс ағымдардан қорғау қажет.

3. ЖЕМҚОРЛЫҚ ПЕН ОФФШОРЛЫҚҚА КҮРЕСУ

Қоғамды алаңдататын және билікке наразылықты туғызатын негізгі проблемалардың бірі — сыбайлас жемқорлықпен күрестің тиімсіздігі, сот және құқық қорғау органдарына сенімсіздік.

Бұл проблеманы шешу үшін «Ақ жол» партиясы:

- әр қазақстандықтың меншігін және жеке бизнесін жемқорлар мен олардың сыбайластарынан қорғауды;

- басшылардан олардың қызметкерлерінің жемқорлығы үшін жауапкершілігі жөніндегі талаптардың орындалуын міндеттеуді;

- азаматтардың билік өкілдеріне қарсы дауларының әділ және жария қарастырылуын;

- әшкерелінген жемқорлар үшін жүріп-тұруын шетелге шығу және меншігін басқару құқығының заңнамалық шектелуін;

- соттың шынайы тәуелсіздігін, олардың жұмыстан тыс уақыты мен зейнетке шығуынан кейінгі жеке қауіпсіздігі мен жоғары әлеуметтік қорғалуын;

- барлық ашық сот отырыстарының Интернет бойынша трансляциялануын;

- сыбайлас жемқорлық фактілері туралы мәлімдеген жағдайда бопсалаушылық құрбанын жауапкершіліктен босатуын талап етеді.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-әрекеттің маңызды құралы — билік іс-әрекетінің жариялылығы мен оның қоғам алдындағы есеп беруге міндеттілігі болмақ. «Ақ жол» партиясы **журналистердің әшкерелеп беретін басылымдары үшін қудаланудан қорғалуын**, әрбір мемлекеттік қызметкерінің сот тәртібінде БАҚ-да кері басылымдардың пайда болуы жағдайында өзінің абыройы мен қадір-қасиетін қорғауын қолдайды. Баспасөздің аузына құлып салуға болмайды.

Сыбайлас жемқорлықпен күресудің басты бағыты, сондай-ақ, **оффшорлық аймақтар мен шетелдік банктерден миллиардтық қаражаттарды Қазақстанға қайтару болмақ**, бұл қаражат қара ниетті жемқорлар мен алаяқтардың халықтан ұрлаған ақшасы.

Халықаралық мамандардың есебі бойынша жемқорлар мемлекетімізден заңсыз түрде 160 млрд-тан астам ақша шығарған. Бұл ақшалардың ұрланып, Қазақстаннан кетуі себепті елдегі кейбір азаматтар жұмыс таба алмай жүр.

«Ақ жол» партиясы шенеуніктердің оффшорлық шоты туралы банктік құпиялылықтың алынып тасталып, өздері қайдан алғанын түсіндіре алмайтын ақшаның анықталуын және қайтарылуын талап етеді.

Бұл талап заң аясында жұмыс істейтін адал кәсіпкерлер мен кәсіпорындарға қатысы жоқ.

Құрметті отандастар!

Мен бұл сайлауға халқыма және Отанымға адал қызмет ету үшін қатысып жатырмын.

Өмірді дәл осында, дәл қазір өзгертпей, жақсартпа алмаймыз.

Мен осындай өзгерістердің уақыты келді деп есептеймін!

Ақ жол, Қазақстан!

Тарих – киелі ғылым. Ол киелілік ғылымның жалына қол апармайтын асаулығы немесе бағындыруы қиын биіктігінен емес кейінгі ұрпаққа берер тағлымынан туындайды. Тарихтан тағлым алу үшін оны дұрыс тани алуымыз керек. Сонда ғана тарихтың сабағы қоғам игілігіне айналады. Демек, тарихшының миссиясы тарихи сананы қалыптастыру, тарихи танымды жаңғырту және оларды тарихи тәжірибеге ұластыру. Әйтсе де архив ақтарып, кітап жазғанның бәрі кәсіпқой тарихшы деңгейіне көтеріле бермейді. Тарихшы болу үшін шұқынған еңбек, кәсіби біліктілікпен қатар азаматтық ұстаным, биік парасат, адами мінез һәм мықты ұлттық рух керек. ҚР ҰҒА академигі, тарих ғылымдарының докторы, профессор Мәлік-Айдар Хантемірұлы Асылбековтың бір басынан осы қасиеттердің бәрі табылатын. Ол биыл 90-ға толар еді...

М.Х. Асылбековтың ғылыми жолы Ш.Ш.Уәлиханов атындағы Тарих, этнология және археология институтымен тығыз байланыста өрбіді. 1958 жылы кіші ғылыми қызметкерліктен басталған қызмет баспалдағы осы институттың Бас ғылыми қызметкері лауазымына дейін жалғасты. Арасында бірнеше рет бірнеше бөлім меңгерушісі, институт директорының орынбасары болғаны да бар. Ғылымда мансап пен дәрежені емес, ғылыми

ерекшеленеді. Бұл жетістіктерді ғалымның тақырыпты игеруде қалыптастырған методологиялық ұстанымдарымен байланыстырамыз. Оның жетекшілігімен өндіріс пен демографияны ұштастырып, түрлі желілерде қарастырған 6 шәкірті докторлық, жиырмаға жуық шәкірті кандидаттық диссертациялар қорғап шықты. Қазіргі кезде Асылбеков

АКАДЕМИК МӘЛІК-АЙДАР АСЫЛБЕКОВТІҢ РУХАНИ ЖАҢҒЫРУЫ

жетістікті мұрат тұтқан аға әмәнда тарихшылар қауымының алдыңғы сапында болды, ғылыми ізденістердің қайнаған ортасында жүрді.

Мәлік ағаның өмірлік стихиясы тарих ғылымы, соның ішінде Қазақстан тарихы ғылымына арналды. Тарихшы-ғалымның шығармашылығы оның жекелеген тақырыптарды қаншалықты игергендігімен танылады. Осы қағидамен қарастырар болсақ, М.Х. Асылбековтың ғылыми шығармашылығында шоқтығы биік үш тақырып бірден байқалады. Оның тарихшы болып халықаралық деңгейде танылуы, Отан тарихына қосқан үлесі және тарихшылар қауымының арасындағы алар орны осы тақырыптардағы ғылыми жаңалықтарымен айқындалады.

Біріншіден, М.Х.Асылбеков ғылым жолына теміржол және теміржолшылар тарихының кәсіпқой маманы болып келді және осы саланың Одақтық деңгейдегі бірегей де білікті білгірі болып қалыптасты. Оның 1965 жылғы «Қазақстан теміржолшылары бірінші орыс революциясы жылдарында (1905-1907 жж.)» және 1973 жылы жарық көрген «Қазақстан теміржолшы кадрларының қалыптасуы мен дамуы (1917-1970)» монографиялары осы саладағы іргелі еңбектер ретінде жоғары бағасын алған еді. Осы тақырыптың ұңғыл-шұңғылын шұқына зерттеп, темір жол тарихын еліміздегі өнеркәсіптің даму тарихына ұластырған 1976 жылы жарық көрген «Қазақстанның жұмысшы табының индустриялық кадрларының өсуі (1945-1965 жж.)» еңбегі (С.Б.Нұрмұхамедов, Н.Г.Панмен бірге) Отан тарихының мазмұнына үлкен олжа салды. Содан бергі кезеңде Қазақстанның өнеркәсібі мен жұмысшы табы туралы іргелі ғылыми жинақтардың құрастырушысы, авторы болған еңбектерінің де қатары мол. Осыншама рухани дүние «Қазақстан тарихы. Көне заманнан бүгінге дейін» деп аталатын бес томдық академиялық еңбектің III томынан берік орын алды. Қазіргі кезде отандық тарих ғылымы мазмұнындағы өнеркәсіп тақырыбында Мәлік ағаның ой-тұжырымдары айқын танылып тұрады.

Ал ғылымның ғылыми шығармашылығының екінші қыры тарихи демография саласындағы қызметімен танылды. Қазақстанда тарихи демография тақырыбын өткен ғасырдың 80-жылдарының соңынан қолға алып, оның әдіснамалық негізін қалыптастырған да М.Асылбеков болды. Отан тарихында кенжелеп қалған салаға жан бітіріп, оның теориясы мен әдіснамасына тән жаңашыл тұжырымдар жасап, ұлттық тарихи демографияның толыққанды мазмұнын қалыптастырудағы еңбегі елеулі. М.Х.Асылбековтың ғылыми шығармашылығына тән ерекшеліктің бірі – зерттелетін мәселелердің жан-жақты және кешенді қамтылуы екендігін айтуға болады. Индустриялық модернизация мен әлеуметтік-демографиялық дамудың себептері мен салдарларын, нәтижелерін тұтас, өзара байланыста қарастыру арқылы жасалған тұжырымдар методологиялық негізділігімен және ең бастысы саяси байыптылығымен

ғылыми мектебінің өкілдері Қ.Алдаберген, А.Алтаев, С.Игібаев, В.Козина, С.Нұрмұхамедов, М.Сдықов, Х.Сүтеева, Т.Төлебаев, М.Төлекова және т.б. тәуелсіздік жылдары тарихшының бұрын зерттелмеген желілері мен «ақтаңдақ» тақырыптарын ашып, Отан тарихының мазмұнын тың деректермен толтырып, жаңа тұжырымдармен байытқан көрнекті тарихшылар қатарында. Олардың өздері бұл күнде өз шәкірттерін тәрбиелеген ұстаздарға айналды.

Ғалымның осы тақырыпта қол жеткізген үлкен ғылыми жетістігі ретінде 1937 және 1939 жылғы халық санағының құпияланған деректерін шетелдік архив қорларынан алып, ғылыми айналымға ұсынуы еді. Бұл тарихи деректердің ұжымдастыру, байлар мен кулактарды тап ретінде жою, ауа көшу, отырықшыландыру, 1931-1932 жылдардағы ашаршылық, одан кейінге саяси қуғын-сүргін сияқты ұлтымызды демографиялық апатқа ұшыратқан тарихи құбылыстардың ақиқатын танып-білуіміздегі маңызы ерекше екендігі даусыз. Оның маңыздылығы сол – саяси сипаты басым тарихи процестердің статистикалық мәліметтерге негізделген нақты цифрлар мен дәйектер арқылы талдануы көптеген саяси тұжырымдарға айқындық берді. Ұшқары тұжырымдарға түзетулер жасалды, көмескі пікірлерлер ұштал түсті. Демография ғылымының осындай ерекшелігі Асылбеков сияқты тарихшының шығармашылығында ұлттық тарихи сананы жаңа сапаға көтеруге қалтқысыз қызмет ете алды.

Ғалым шығармашылығының үшінші қыры – Отандық тарихтағы тұлғатану тақырыбы. Тұлғатану саласы қай қоғамда болса да кірпияз, шетіндігімен ерекшеленеді. Жалпы, әлемдік тарихта, соның ішінде Қазақстан тарихында тұлғатануға қатысты осы кезге дейін мойындалған ортақ теориялық-әдіснамалық тұжырым орныға қойған жоқ. Шығармашылық еркіндікті шектейтін ондай әмбебап әдіснаманың болуы мүмкін де емес. Пікір аралуандылығы үшін оның қажеттілігі де жоқ. Бірақ ақиқатқа бастайтын ортақ ұстанымдардың мойындалуы қажет-ақ. Әр ғалым тұлғатануға өз ұстанымымен, өз дайындығымен һәм өз мүддесімен келеді. Сол себептен кейде бұл ғылыми бағыттың төңірегінде ақиқатпен қатар саяси бөспелік, әдеби қызыл сөз, топтық мүдде деген сияқты тарихи танымда тиянағы жоқ тұжырымдар да ере жүретіндігі жасырын емес. Оның мәнісі тарихтың заңдылығын қасақана бұрмалап, тұлғаның қызметін дәлел, дәйексіз асыра бағалау, оның тарихи үдерістегі рөлін өсіре дәріптеуге немесе дерексіз түксіртуге саяды. Кәсіпқой тарихшыға айдай анық бұндай жасанды тұжырымдар тарихи танымды шатастырады.

Темір жол құрылысының тарихын түгендеген алғашқы ғылыми мақаласын тұлғатану бағытында жазғандығының өзі оның тарих ғылымына қосар үлесінің басты бағыттарының бірін айқындағандай. Осы мақаласы жарыққа шыққаннан кейінгі жарты ғасырдан астам уақытта Асылбеков ғылымның биік шыңына — ҚР ҰҒА

академигі деңгейіне дейін көтерілгендігі сияқты тұлғатану бағытындағы ғылыми еңбектері де барынша ауқымды болуымен бірге деректік, мазмұндық және методологиялық тұрғыда арналы да терең сипат алып, оның ғылыми мектебінің берік ұстанымына айналды.

Осындайда, шәкірт ұстанымы ұстаздың өнегесінен өріс алатындығы да есте болуы керек. Асылбековтың тұлғатану бағытындағы методологиялық ұстанымдары шәкірттерінің шығармашылығында жалғасын тапты. Шәкірт ұстанымы ұстаздың өнегесінен өріс алатындығы да есте болуы керек. Осы ретте академик Асылбековтың тұлғатану саласын дамытудағы еңбегі де қыруар. Оның жетекшілігімен шәкірттері қоғам және мемлекет қайраткерлері Ә.Бөкейхановты, Т.Тәжібаевты, Ө.Жәнібекті, көрнекті тарихшы ғалымдар Б. Сүлейменов, Ж.Қасымбаев, М. Қозыбаевтарды ғылыми тұрғыда тұлғаландырып, кандидаттық диссертациялар қорғады, монографиялар жариялады. Осының өзі үлкен еңбек. Олардан өзге М.Тынышпаев, Т.Рысқұлов, Б.Төлепбаев, А.Нүсіпбеков, С.Зиманов, Ж.Омаров, С.Темірбеков және т.б. қоғам қайраткерлері мен әріптес ғалым ағаларына арналған портреттік мақалалары мен баяндамаларында қазіргі кездегі тұлғатанудың басты қағидалары негізделді.

Жекелеген тұлғаға қатысты зерттеулерде тарих ғылымының теориялық һәм методологиялық мәселелеріне қатысты ғылыми пікірталас, көзқарастық айтыс-тартыстар да басты назарда болады. Асылбековтың танымал тарихшы Б.Сүлейменов туралы зерттеуі өткен ғасырдың 40-50 жылдарындағы Е.Бекмаханов және оның методологиялық ұстанымдары жөнінде өрбіген саяси әрі ғылыми пікірталастың сипаты мен мазмұнын түсінуге арналды. Осы айтыс-тартыста Б.Сүлейменов Е.Бекмахановтың басты оппоненттерінің бірі рөлін атқарды. Бүгінде айтулы тарихшының ғылыми жаңалығы ерлік, ұлтжандылық деп бағаланып жатқанда оның оппонентінің ғылыми тұжырымдарын біржақты жоққа шығару оңайдың оңайы екендігі белгілі. Әйтсе де, М.Х.Асылбеков осы бір методологиялық шетін мәселеге өзінің әрқашандағы байыпты ұстанымына сай аралық позициямен баға беруге тырысады. Екі көрнекті тарихшының жеке бас араздығы емес, ғылымның методологиялық мәселелері бойынша пікір, көзқарас алшақтығынан туындаған пікірталас ғылыми ақиқатқа қол жеткізуге қызмет жасағандығын ғалым естеліктермен өріп, деректермен дәйектеп ұсынады. Әрине, ақиқат ашық та бүкпесіз пікірталаста ғана алға шығады ғой. Тарих ғылымының екі алыбы арасындағы ғылыми пікірталас отандық тарих ғылымының мазмұнына айқындық беруге қызмет жасады деп бағаланады.

Академик тарихи тұлғатануда «Әрбір саяси, экономикалық және әлеуметтік өзгерістерді, оның себептерін, нәтижелері мен салдарын объективтік, жан-жақтылық, тарихилық және

басқа ғылыми-методологиялық принциптер негізінде» зерттеу арқылы тарихи таным ілгерілейтіндігін айта келіп, «Жеке тұлғалардың өмірі, саяси-қоғамдық қызметі мен мұрасы зерттелгенде» «олардың ұлт мүддесіне істеген қызметін көрсету» басты өлшемдердің бірі екендігіне назар аударады.

Сол сияқты, ғалымның тарихи тұлғалар туралы зерттеулерді жекелеген топтардың «монополиясына айналдыруына» жол беруге болмайтындығын баса айтып, ғылыми этика мәселесін де қозғады. Пікір алшақтығына қарамастан кез-келген ғылыми тұжырымның өмір сүруге құқылы екендігі де тағаттылықтың ұстанымдарының бірі ғой. Ақиқатты мойындау – парасаттылықтың көрінісі болса, дәлелді ғылыми тұжырымға дәйекті пікір айта алу жоғары мәдениеттілікті танытады емес пе?!

Мәлік ағаның осындай ғылыми көрегендігі мен биік азаматтық парасаты Ұлы Отан соғысының тарихына қатысты өрбіген ғылыми пікірталас тұсында таныла түсті. Он том, жиырма кітаптан тұратын Отан тарихы академиялық еңбегінің құрылымын айқындап, методологиялық ұстанымдарын қалыптастыруда тарих ғылымы ақсақалына лайық парасат пен біліктілік танытқан болатын. Ғылымға жанашырлықтан туған бұндай интеллектуалды әбжілдік ғалымның тұлғалық болмысына тән мінез еді.

Кәсіпқой тарихшы ретінде М.Х.Асылбеков ұрпақтар сабақтастығы дәстүріне адал болды. 50-жылдардың соңында тарих ғылымының табалдырығын аттаған Мәлік аға А.Нүсіпбеков, Ә.Марғұлан, Б.Сүлейменов, Б.Төлепбаев, сияқты ғұлама ғалымдарға іні болып, олардың қосын жекті, өнегесін алды, ойына ой қосып, пікірлерін ұштады. Әріптестері М.Қ.Қозыбаев, К.Н.Нұрпейісов, О.Ы.Ысмағұловтармен қызметтес болып, інілері М.Қойғалиев, К.Бұрханов, С.Мажитов, Х.Абжановтарға ғылым жолында ақыл-кеңесін аяған жоқ, ортақ істің мүддесі үшін әрдайым қолдау көрсетіп отырды. Ең бастысы – Қазақ тарихының киелі қара шаңырағы Ш.Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының уығын қадап, іргесін бекітуге, өрісін кеңейтуге өз үлесін қосты. К.Нұрпейісов, В.Галиев, З. Қинаятұлы, Х.Алдажұманов сияқты көптеген ізбасар әріптес інілерімен, соңына ерген шәкірттерімен тарих ғылымына қызмет жасаудан шаршаған емес.

Тарихшы – өз дәуірінің перзенті болғандықтан оның еңбегінде сол дәуірдің табы болады. Оның шығармашылығы өзі өмір сүрген қоғамының ахуалымен айқындалмақ. Осы үдерісте тарихи сананың әдіснамасы өзгереді, тарихтың өзі басқа кейіпке еніп, қоғамдық, саяси және рухани құндылықтар жүйесі өзгеріп, жаңа бағаға ие болады. Өмірлік және кәсіптік тәжірибе тарихшының алдына шешілуі тиіс жаңа мәселелер қояды, ескі мәселелер жаңа қырынан алдан шығады. Кеңестік қоғамда ғалым болып қалыптасқан және осы қоғамның идеологиясына қызмет жасаған Мәлік ағаның аға, іні әріптестерінің кейбірі шығармашылық еркіндікке кең жол ашқан тәуелсіздік жағдайында бұрынғы ұстанымдарынан бас тарта алмай тоқырап қалды. Олардың таптық-партиялық методологиямен жазылған ғылыми еңбектері түбірімен қайта қарауды қажет ететін еді. Бұл жағдай ғалым үшін тарихты қайта жазу емес, күні өткен көзқарастан бас тарта отырып, өз зерттеулеріне сын көзімен қарап, оны уақыт талабына сай жаңғырта алу. Осындай сындарлы сәтте кеңестік қоғамның ұстанымдардан бас тартып, рухани тұрғыда қайта тулеп, тәуелсіз тарихи сана қалыптастыруға құлшына кірісіп кете алған аға буын тарихшыларымыздың бірі – осы Асылбеков еді. Асылбековтың рухани жаңғыруы оның тәуелсіз тарихи сана қалыптастырудағы шығармашылық кредосын айқындап, отан тарихының мазмұнын байытқан табыстарға жол бастады.

Мұстафа Шоқайдың «зиялылар тек жүктелген міндеттерді атқарумен ғана шұғылдандуы жеткіліксіз. Зиялылар өз халқына қызмет етудің, халықпен ортақ тіл табыса білудің неғұрлым тиімді жолдарын табуы тиіс» деген сөздері тәуелсіз қоғамда тарихи сана қалыптастыру деген мемлекеттік міндетті арқалаған, бәтуалы билігімен, уәжді сөзімен қоғамдық ойды елдікке ұйытуға қызмет жасаған Мәлік-Айдар Асылбековке арналғандай.

**Хазретелі ТҮРСҰН,
Қожа Ахмет Ясауи атындағы
ХҚТУ-нің Тарих кафедрасының
профессоры, тарих ғылымдарының
докторы**

ТЕМІРЖОЛ САПАСЫ НЕГЕ СЫН КӨТЕРМЕЙДІ?!

Қазақстан темір жол арқылы тасымалданатын жүк айналымы жағынан алдыңғы қатардағы он мемлекеттің тізіміне кіреді. Алайда, көлік жүйесінің техникалық дамуы мен көлік технологиялары деңгейінің төмендігі салдарынан сапалы тасымалдау қызметіне деген сұраныс қанағаттандырылмауда. Ел экономикасы үшін маңызды болып табылатын көмір, мұнай, металл өнімдері мен өзге шикізат көздерін тасымалдау мүмкіндігіне кері әсер ететін бірқатар факторлар бар.

Сарапшылардың пікірінше, жүк тасы- малындағы сенімділік теміржол құрылы- сының сапасына тікелей байланысты. Еліміздегі негізгі күре тамыр саналатын магистральді, станциялы жолдардың сын көтермейтін жағдайы – теміржол көлігі қозғалысының қауіпсіздігіне айтарлықтай ықпал етеді. Соңғы жылдары теміржолдағы түрлі апаттардың жиілеуі осыған дәлел бола алады.

Көлік кешеніне тиесілі негізгі қордың шамамен 90%-ға тозып біткен. Мамандардың айтуынша, кірме жолдардың басым көпшілігі қауіпті жағдайда. Жол бөліктерінің қараусыз қалған бөліктері тоналып кетуде.

Ұлттық тасымалдаушының теміржол инфрақұрылымын жаңартуға деген қаржы- лық мүддесіздігі бірнеше жыл бұрын олардың жекешеленіп кетуіне әкеп соқты. Сонымен қатар, жекешелендіру барысында теміржолдардың мыңдаған бөліктерін өзгенің қарамағына беру бұл мәселені одан сайын күрделендіре түсетіні айdan анық еді.

Қазақстанда тауардың соңғы бағасындағы көлік тасымалы қызметінің үлесі айтарлықтай жоғары, яғни, ішкі теміржол тасымалы үшін 8-10%-ды құрайды.

Ұлттық кәсіпкерлер палатасы өкілдерінің сөзінше, егер тұтынушылар темір жолдарды күтіп ұстауға мән бермесе – вагондардың ау- дарылу секілді апаттар бұдан да жиілеу түседі.

Мысалы, Павлодар облысындағы кірме жолдардың негізгі тұтынушыларының бірі «Богатырь» мен «Северный» кең орнында көмір өндірісімен айналысатын «Богатырь Көмір» ЖШС-і болып табылады. Аталмыш мекеменің шетелдік басшылары теміржолдың бұл бөлігінің қауіпсіздігін қамтамасыз етуге қол ұшын беруден үзілді-кесілді бас тартып, бұған дейінгі келісімшарт міндеттерін орын- дамауда.

Атап айтқанда, «Богатырь Көмір» ЖШС-нің ресейлік басшылығы «Қазақстандағы инвестициялық міндеттемелерді орындап отырмыз» деген желеумен темір жол иесі қызметтерін төлеуге қатысты кері ұстанымда қалып отыр.

Мұндай жағдай сақтала берсе, көмір тасымалына арналған кірме жолдар үш- төрт жылдан кейін 100% тозып бітеді. Яғни, ресейлік тарап ірі қазақстандық кен орнын басқаруды доғарған кезде – кірме жолдар да жоғалады.

Ал, бұл жобаны жүзеге асырудағы негізгі

шығын көлемі – көмірді циклдық-ағымдық технология арқылы өндіру – соңғы бірнеше жылда жоспарланған инвестициялық мөлшердің 5%-нан да аспай, жылына 50-ден 250 млн. теңгеге дейінгі көрсеткішке ие болып отыр. Алайда, акционерлерге төленген дивиденттер көлемі ұлғайып – соңғы үш жылда ғана 35 млрд. теңгеден асты.

Отандық теміржол иесі тарифті көтерді деген желеумен «Богатырь Көмір» ЖШС қазақстандық станцияларға көмір сату мөлшерін күрт азайтты. Ал, шын мәнінде жана тариф көмірдің бір тоннасына 27 теңгеден 80 теңгеге дейінгі көлемде ғана әсер етеді. Кәсіпорын көмірдің негізгі көлемін экспорттық келісімдер арқылы жүргізіп, қазақстандық энергостанцияларға айналма жолдар арқылы бұл көлемді жеткізбеуде. Бұл жылыту маусымы кезінде көмір бағасын күрт қымбаттату үшін жасап отыр. Бұл шетелдік инвесторлардың біздің елдің мүддесін ескермеуі болып табылады.

Осылайша, аталмыш кәсіпорынның маржалық көрсеткіші 40%-дан жоғары деңгейде тұр, ал, Ресейдегі тау-кен бизнесінің жалпы көрсеткіштері 12%-20% аралығында. Атап өтерлігі, бұл кәсіпорынның негізгі табыс көзі Қазақстанда орналасқан, ондағы көмір өндірісінің жалпы үлесі 75%-ды құрайды.

Сондықтан, осы шетелдік қатысушы қызметін атқарып болып, ортақ кәсіпорын- нан кеткен соң, бізде тек бос орын қалып, барлық активтер құлайды, жанадан ештеңе құрылмайды. Теміржол қызметі үшін төлемнің уақытылы жүргізілмеуі кірме жол- дарды жөндеу, оларды күтіп ұстау секілді инвестициялық бағдарламаның дұрыс орындалмауына әкеледі. «Богатырь Көмір» ЖШС-і секілді ірі кәсіпорындар мемлекет- пен келісілген міндеттемелерін дұрыс орын- дауы бойынша шаралар қабылданса, кірме жолдардың тозуын алдын-алуға болар еді.

Азамат ТАСҚАРАУЛЫ

■ ТАРИХ

Тәуелсіз Қазақстан бүгінде абыройы артқан төрткүл дүниені мойындатқан мемлекет. Тәуелсіздіктің жолында, ата-бабаларымыз не көрмеді десеңізші. Еліміздің басынан азап та, аштық та, сұм соғыс та өтті. Әсіресе, өткен ғасыр қазақ халқына ауыр тиді. Тәуелсіздік – ұлттық тілдің, дәстүрдің, салт-сананың мызғымас тірегі. Халықтың бақ жұлдызы. Енді сол басқа қонған бақытты бағалап қызғыштай қорғауымыз керек. Қазақ елінің тұтастығы және ұлттық дамуы мен тәуелсіздігі үшін күрескен тарихи тұлғалардың бірі, батыр, әрі би – Сартай Байжанұлы. Туған жердің әрбір жеріне жан беріп, жан алысқан бабалар ерлігін әрдайым еске алып, кейінгі толқынға аманаттап отыру – парыз. Ұлтымыз үшін ауыр сын болған ұлт тарихында мәңгілікке қалуға тиіс айтулы оқиғалардың бірі – Бұланты шайқасы. Егер Бұланты мен Аңырқай шайқастары болмаса, қазақ ордасы осыдан жүз жыл бұрын мүлде тозып, құрып кеткен Ноғай Ордасының кебін киері анық еді.

САРТАЙ БАТЫР

XVIII ғасырдың жиырма-сыншы жылдары қазақ үшін қасіретті жылдар болды. Жан-жақтан бөрідей ұмтылған жоңғар – қалмақтар халықты қырғынға ұшыратты. Жоңғарларға қарсы алғашқы ірі қадам шабуыл Ұлытау аумағында Бұланты Білеуті өзенінде болды. Бұған үш жүздің барлық әскері қатысты. Жауға алғаш соққы Сарысудың ба-тыс жағалауында Шұбар теңізде берілді. Қазақтардың екпіні қатты еді. Жау амалсыз аттың басын кері бұрып Білеутіге қарай шегінді. Осы кезеңде кіші жүз биі Байжан баласы Сартай батыр Әбілхайыр ханның жасағын іздеп шыққаны былай суреттеледі:

Қозы жаурын ку жебе,
Сартайдың қолында.
Дула деген ағасы,
Келе жатыр онында.
Қайып ерен, қырық шілтен,
Сартайдың тобында
Мінген аты Шалғасқа,
Мың баласы соңында.
Қолына сауыт бөктелген,
Кимейді жаудың жоғында.
Жарқырайды сары жез
Қозы жаурынын оғында
Анталап олар келеді,
Ұлы жорық жолында.
Әбілхайыр сол сапар,

Ақсұңқар құстай түлеген.
Кілен тұлпар мінгені
Тап көз сауыт кигені
Іздегені батырлар
Үзеңгіде шіренген.
Аттың асыл әбзелі –
Алтындаған жүгеннен.
Кейде тартып, ат басын,
Ауық-ауық жіберген.
Неше ұдайы жол шекті,
Азамат қайпас жігермен.
Қазақтың қалың әскері,
Бұланты деген бұлаққа
Осылай келіп тірелген.
Алдында қалың жау тұрды,
Қара бұлттай түнерген.
Зеңбіректер зіркілдеп,
Алысқа дабыл жіберген.

Бір айта кетерлігі, жоңғарлар мылтықты сатып алумен, тартып алумен қатар, оны өздерінде жа-сауды қолға алған. Ал қазақтың мылтыққа зеңбірекке қарсы қолданғаны – айбалта, садақ, най-за, қылыш еді. Бұланты шайқасы бұл азаттық жолындағы ұлы отан соғысы болды. Барша қазақтың әр қимылы мен іс-әрекетінде ел сүйгіштіктің айқын белгісі болма-са, Отанымызды үлкен қатер күтіп тұр деп, Сартай атамсыз осыдан үш ғасыр бекерден-бекер айта алған еді. XVIII ғасырда Каспий теңізінен Алтайға дейін жайылған Қазақ

даласында ұлтымыз үшін қиын қыстау сынақ жылдары болып, ел басына «ел болу, не табанға түскен құл болу» күні туды. Сондықтан, Байжан би мен Бүкірек батыр және ел арыстары Сартайдың талабын қолдап, «Жүзге бөлінгеннің жүзі күйсін» үш жүздің басын қосу үшін барлық қазақ рулары арасынан елім, жерім, қазағым деп жанып тұрған, өжет, тапқыр, ақылды, қайратты жігіттерді іріктеп алып, қол жинап жаттықтыруды жолға қойып, оған аянбастан тер төгіп бірлесе атсалысқан. Байжан би Сартайдың бала кезінен ширақ буыны қатты, атқа үйір болуына байланысты, оған «Шалғасқа» атты ақ қасқа құлынды атап, шабандоздыққа баулыған. Бұл құлын Сартаймен бірге талай ша-быстардан өтіп, жауға шабар атына айналған. Сартай б жасқа кел-генде әкесі «Сен азамат болдың, болашақта елді қорғайтын нағыз батыр боласың» деген сенім мен шеберлерге күміспен көмкерілген ер жасатып, қамшы өргізіп берген. Қазіргі кезде бұл құнды дүние, яғни, «ашамай» ер батырдың ұрпақтары Көкебай Қуаназардың қолына өтті. Орал қаласындағы өлкетану музейінің, «Алтын орда» залында көрермендер назары-

на ұсынылып отыр. Әкесі Бай-жан Сартайды жастайынан өмірді көрсін, айналасын біліп, дербес шешім қабылдап үйренсін деп, жанынан тастамаған. Сауатын ашсын деген ниетпен сол кездегі білім көзі діни оқуға оқытқан. Ел арасындағы халық мүддесіне қатысты өткізілетін жиындардан қалдырмай ертіп жүріп, ой мен тіл жүйріктігіне баулыған. Ел аза-маттары Сартайдың жастайынан ересек адамдай, ақылдылығына, еңбекқор табандылығына, қару-дың барлық түрін еркін қолданып, ат құлағында, қас батырдай ойнай-тынына таңқалып, бұл баланың болашағы зор болатынына кәміл сенген. Ел қадірлісі – Байжан би үзеңгілес досы Бүкрек батырға «Сартайымыздың қасына жас біткенді, топтастырып оларды хас батыр қылып тәрбиелеуді қолға алсақ қалай болады?» дегеніне Шыңғысхан тұқымы Бүкрек батыр «ертең Отанымызды қорғайтын осылар, оларға соғыс өнерін үйретуді өзіме аламын деген екен. Әкесі Байжан бидің даналығы: егер ұлт болашағын ойласа, жастар-ды дүниеге келгеннен отбасын, елін сүйетін, жан-жағын сыйлай-тын адам етіп тәрбиелеуі қажет. Өйткені, болашақта қазақ жерінде

өмір сүретін де, оны қорғайтын да, осы жастар «Ер намысы – ел намысы», «Ел үмітін – ер ақтар, ер атағын – ел сақтар» деген сөздер жайдан жай шықпаған деп айтатын. «Нағашы жұрттың жақсылығына сүйенеді, жамандығына күйінеді» дегендей Сартайдың нағашылары да тегін адам емес екені белгілі. Олар табын руынан атақты батыр Бөгенбай мен Есет батыр бола-тын. Сартай сол кездегі ұлтымызға төнген қауіпті, елдің даму жағдайын, бабаларымыздың жетік тәрбиесін зерттеп, ұлтын, жерін аман алып қалу үшін, ең бірінші қазақ арасында татулық, бірлік керектігін, жауды толық жеңу үшін шағын топ емес, үш жүздің батырларынан құралып, арнайы дайындықтан өткізілген әскер жасақтау қажеттілігін талқыға салған. Халқымыз ғасырлар бойы аңсаған тәуелсіздігіне қол жеткізуге атсалысқан Сартай батыр мен «Мың бала» ерліктерін көрсету арқылы халықты патриоттық Отан сүйгіштік сезімге тәрбиелей отырып әлем жастары бір көруге армандайтын еліміздің төрінде Қазақ батыры Сартай Байжанұлы бастаған «Мың бала» жорығына қатысты ескерткіш орнатылып, әр облыстар мен қалалардың көрнекі жерден көше атаулары беріліп, білім мен тәрбие беру ошақтарында олардың ерлігі мен өмір жол-дары дәріптелуі тиіс. Еліміздің тәуелсіздік алып еңсесін тіктеу бабалар рухына деген құрметімзді бұрынғыдан да арттыра түсуі қажет. Сартай атамыз бір ғасыр өмір сүріп, 1818 жылы өмірден озған. Бейіті қазіргі Қызылорда облысы, Қазалы ауданынан 63 шақырым жердегі, Қызылқұмдағы діни ұстазы Қасымқожа мен Жалаңтөс батырдың ұрпағы Дәулет бақсының жанында орын тепкен.

Орынбек ШАРИПОВ,
Еңбек ардагері.
Индира БАРМАҒАМБЕТОВА
Ақтөбе қаласы

ТАМЫРШЫ

Көрнекті мемлекет және қоғам қайраткері, белгілі публицист-жазушы, кейбір әріптестері дәл бағалағандай, әрдайым жан ауыртып, халқының мұңын мұңдаған атпал азамат, қара қылды қақ жарған тура би, профессор, академик, республикалық «Президент және Халық» газетінің бас редакторы Марат Тоқашбаев жетпіс жасқа келді. Осынау өз ісінің «сүйегін шағып, майын ішкен» дейтіндей білікті маманның аталған уақыт аралығындағы қадау-қадау белестеріне қарасақ, оның балғын жас шағынан үлкен өмір мектептерінен өтіп ысылғанын аңдар едік. Ат жалын ерте тартып мініп, тағдырдың сұрапыл толқындарымен жастай арпалысқанын байқар едік. Нағыз зиялылық эталонындай аса қарапайым көрінетін айрықша ақыл-парасат иесінің күрделі ғұмырбаян жолдары көз алдымыздан жеңкіліп, қым-қуыт қаламгерлік сапарға қаршадайынан бел бұғанын аңдап, толғанар едік.

Иә, баспасөз әлеміне ботатірсек бозбала шағында келіп, аудандық газет редакциясы ұстаханасында шындалған алғыр жеткіншек жиырма жасында Алматы облыстық «Жетісу» газетіне жұмысқа орналасады. Одан ақпарат әлемінде Акселеу Сейдімбек сынды марқасқалармен, Мұрат Әуезов, Сәбетқазы Ақатай сияқты серкелермен үзенті қағысып, ұдайы өсу, өрлеу жылдарын өткереді. Әр жылдарда «Білім және еңбек», «Халық кеңесі» «Қазақстан — ZAMAN», «Зан» басылымдарында, «Астана Медиа Пресс» баспасында тізгін ұстайды, сондай-ақ телевизия саласында тер төгеді. «Қазақстан» корпорациясының «Ақшам» ақпарат бағдарламасының бас редакторы, одан осы теларнаның Бас директор қызметтерін атқарды.

Марат Байділдаұлының басты ерекшелігі — әр кезде қоғамдағы құбылыстар ауанын тамыршыдай деп басып, кез келген «дерт» диагнозын мейлінше дәл қоятынында болса керек. Және ол әлеуметтік-экономикалық жағдайлардың барысын күнібұрын біліп, әрдайым оқиға алдында отырады.

Бірде танымал журналист, «Алаш айнасы» басылымының бас редакторы Серік Жанболат бұқаралық ақпарат құралдары жетекшілері бас қосып қалған әлдебір жиында: «Маған рахат! Газеттің әр нөміріне Марат ағамның фейсбук парақшасынан күн тәртібінде тұрған кез келген өзекті мәселе туралы деректерді кертіп алып жариялаймын да отырамын. Бұ кісі белгілі жәйттің қаржылық көрсеткіші, проценті, көлемі, салмағына дейін бұтарлап талдап, соқырға таяқ ұстатқандай жарқырата көрсетіп береді» деп әзілдегені бар еді. Онысы рас, ұдайы тек әділдікті, дәлдікті диттейін көшбасшы Мәкеннің бұл қасиеті үшін бәріміз де бас иеміз.

Осыдан он жылдан аса бұрын Халық артисі Асанәлі Әшімовке әлдебір тілші: «Жетпіс қандай жас екен, аға?» деп сұрақ қойғанда ол: «Жетпіс — күлшынып жұмыс істейтін жас екен!» — деп жауап бергені есімізде қалыпты. Сол айтқандай, жетпіс жасқа шалқар шабыт үстінде жетіп отырған Марат Байділдаұлының биік елдік мүдде жолындағы атқаратын міндеті әлі де ұшан-теңіз болса керек. Сол себептен абзал әріптес ағаға зор денсаулық, мол шығармашылық табыс тілегіміз келеді.

Құлан САФАТҰЛЫ

■ ТІЛЕК

МАРҚАСҚА МАРАТ АҒА!

Марқасқа Марат ағамыз мамыражай мамырдың 17-ісі күні жемісі мол Жетпіске толуда! Біз секілді қалам ұстаған інілеріне бағыт-бағдар беріп, ұлттық мүддені ұлықтауда ұлағат көрсетіп жүрген ағамызға МЕРЕКЕНІЗ БЕРЕКЕНІЗГЕ ҰЛАССЫН дейміз.

Марат ағаның алдына «Қазақстан» Ұлттық арнасының директоры кезінде кірген едім. Шардарада «Көкпардың көкбөрісі» деген атымен Орта Азияға танымал әйгілі бапкер, батагөй ағамыз Күзенбай Тілегенұлы туралы деректі фильм түсірген едік. Соның шаруасымен кірген едім, біраз қыстап алғанмен, меселімді қайтармады.

Ана бір жылы Марат ағамыздың ұсынуымен Иран Ислам революциясының 31 жылдығына Тегранға барып, апта бойы аралап келгенім бар. Келгесін газеттің екі номерінің айқарма беттеріне «Илмейтін Иран» атты жолжазба мақала жаздым. Оны кейін Иран елшілігі парсы тіліне аударып, Тегранға жіберді, маған алғыстарын айтты. Мен «алғыстарыңызды алдымен мені сонда баруға ұсынған Марат ағаға айтыңыздар» дегенмін сонда. Сол жолсапарда «Сапар сазы» атты топтама жыр жазып, парсы аруына жыр арнап келген едім... Иман жолында жүрген қажы ағамызға Теграннан арнайы жайнамаз бен төпсі алып келіп, сыйлап едім, батасын беріп, разы болып, қалды.

Марат ағамыз қазір соңғы бір жылдан бері Тоқашба-ЕВ емес, Марат БАЙДІЛДАҰЛЫ! Бұған, яғни «ОВ» деген орыстың құлдық жалғауын алып тастауға біз секілді інісінің үлесі бар екенін ағамыздың өзі осы тегін осылай ұлттық негізге ауыстырғанда — Байділдаұлы болғанда атап жазды да. «ОВ» деген орыстың құлдық жалғауынан қашан құтыласыз?», — десек, ұлттың атынан сөз сөйлеп, азуын айға білеп жүрген атақты ағаларымыздың өзі жақтырмай: «Сонда тұрған не бар? Мәселе соған тіреліп қалып па?», — деп шырт ете қалады. «Әрине, мәселе сонда, бәрі адам атынан, бастан, бас есімнен басталады» — десек, тіпті теріс қарап жатып алады... Ал Марат ағамыз орынды сынды бірден қабылдап, шешім шығарды. Елге өнеге көрсете білді.

Тәуелсіздігіміздің іргесі берік, Туы биік болуы үшін Ұлт зиялыларының рөлі ең алдымен Ұлттық мүддемізді қорғауға қосқан үлесімен анықталуы тиіс. Бұл жолда Марат ағамыз әрбір жәйтті әділдік таразысына салып, саралап беретін салмағымен саңлақтар сапында алда келеді.

Қасиетті Рамазан айында жетпіс белеске көтеріліп отырған Марат қажы Байділдаұлы ағамызға бар тілегіңізге жетуге Алла нәсіп етсін дейміз.

Адал еңбекпен мандайынан маржан үзіп, мандайалды марқасқаға айналған Марат БАЙДІЛДАҰЛЫ ағамызға Алла жар болып, Жұлдызыңыз жарқырай берсін деп тілек айтамыз!

«Қазақ үні» газеті атынан
Қазыбек ИСА

■ ЛЕБИЗ

Еңбексіз өткізбедің бір күнінді

(Марат Тоқашбаевқа)

Айтулы азаматсың бір білімді,
Еңбексіз өткізбедің бір күнінді.
Орнықты ойыңды орап ақ қағазға,
Жұп-жұмсақ жеткізбедің кімге үнінді?!

Қашанда анық басқан нық қадамы,
Өзіңсің бұл заманның мықты адамы.
Жалпыға жақсы таныс жазушысың,
Қолынан түспей жүрген құт қаламы.

Өмірдің алмай қойман қандай да өрін, —
Дедің де көп төгілді маңдай терің.
Өтеуі еңбегіңнің осы емес пе,
Жетпістің нық бастың ғой айдай төрін.

Жазуға болатындай біз бір дастан,
Есте жүр, жолдарыңыз сіздің басқан.
Сүйеніп, біліміне білерім сол —
Ешкімге берген жоқсың тізгін жастан.

Сен сөздің мінберіне бұрын келдің,
Қым-қиғаш жолың бастың жұмыр жердің.
Таныттың келбетінде барша әлемге,
Тәуелсіз Қазақ деген бүгінгі елдің.

Болмайын саған теңеу таппағандай,
Дос түгіл, білген сені жат бағалай.
Қолдағы қос тізгінді тең ұстаған,
Адамсың жаны таза аппақ ардай!

Мінуар ӘКІМХАНОВ,
ақын, Қазақстан Жазушылар
одағының мүшесі

■ ОЙ-ТОЛҒАМ

СӨЗСЕМСЕР

(Марат Байділдаұлының фейсбук парақшасынан)

■ Бүгін Жәніс күнінде жұмыстан үйге қайту үшін Мәңгілік алау жанымен (Алматы) төтелі шықпақ болғам. Гоголь көшесінен өте берісте түрлі маркілі үстіне «Катюшаның», Т-34 танкісінің, пулеметтің макеттері қондырылған оншақты жеңіл көліктер мен джиптер қаптап келіп қалды. Орыс жігіттері айқайлап, шулап, сигналдатып, көшені басына көтеріп даңғазалатып келеді. Кейбір көліктерде «Спасибо деду за победу», «Может еще повторит!», тіпті «1941-1945» деп эротикалық сурет салынған. Қазақстандық орыстардың қырымдық эйфориясы көзге ұрып тұр. Орыс нацизмінен орыс фашизміне бір-ақ қадам. Әсіресе, олардың осы күнге ұйымдасып әрекет еткені өте алаңдатады. Бір-екі сурет түсіріп үлгердім.

28 панфиловшылар паркімен келе жатсам, мәссаған, екі қазақ жігіті Георгиев лентасын сатып жүр. «Ей, жігіттер, патша бұл лентамен ата-бабаларымызды қырғаны үшін орыс солдаттарын марапаттағанын білесіңдер ме?», «Ұлы Отан соғысы кезінде бұл лентаны Гитлер жағында соғысқан Власов армиясы таққаннан білесіңдер ме?». «Қазақстандық лента неге сатпайсыздар?» Жігіттер қипақтап қалды. Білмейді екен...

■ Біліктің бүгінгі Интернет желісін бұғаттауы әрі өкінішті, әрі маскара жағдай болды! Халықпен диалогтан қашқақтау халықтың ашу-ызасын туғыза береді. Бұл ахуалды шиеленістірген үстіне шиеленістіреді. Сөйтіп билік өздерін өздері тығырыққа тіреуде. Ақылға жүгінетін адамдар ана жақта ада болған ба?!.

■ Ертен Қазақстанның бірқатар қалаларында Ресейдің үлгісімен «Бессмертный полк» шеруі өтпек. Бұл «қызыл дерт» Қазақстанға жеткелі де бірнеше жылдың жүзі болыпты. Әсіресе, Қырымды аннексиялаудан, Луганскі мен Донецкідегі сепаратистерді қолдау қимылдарынан кейін «Бессмертный полк» орыс әлемінің ажырамас бөлшегіне айналып кетті. Өткен жылы 9 мамырда біздегі орыс диаспорасы өкілдерінің қолорат лентасымен әлеміштеніп, көліктерінің төбесіне «танк мұнарасын», «пулемет расчетын» орнатып құтырғанын көзімнен көрдім. Алматы империялық астамшылықтармен суарылған ұлыдержавалық шовинизмінің өзіндік сахнасы болды да шықты. Осы сұмдықты бұдан былай жедел тоқтату қажет!

■ Біз тосыннан агрессия туа қалса елімізді қорғауға дайынбыз ба? Гибридтік соғыс жағдайына біздің әскердің мүлде дайындығы жоқ. Кейбір украиндықтар солтүстіктегі көршісі Қазақстанды бір тәулікте басып алады дейді. Өз басым қазақтардың отаншылдық ұлы сезіміне сенемін. Жанымыз — құрбан! Оған жол бере қоймаспыз... Сондықтан, қазақтың әрбір жігіті — қазақтың солдатты болуға тиіс! Отан үшін қару-жарақ қолдануды, соғыс өнерін үйреніңіздер. Қиын-қыстау күн туса Қазақстанды алдымен қазақ халқы ғана қорғайды.

Жақсының жақсылығын айт,
нұры тасысын!

Халық мәтелі

Өмірде небір адамдармен ұшырасасың. Олардың бірі жұғысқаннан-ақ көңіліңе күн орнатып жібереді... Ал, көзі жылмиып, өтірік күлгенсінімен, сұрқай пиғылы сыртқа теуіп тұратын екіншісінің сықпытынан-ақ арқаң мұздайды. Әне, бос қауғадай қаңғырлаған қуыс кеудесі мен құрқылтайдың ұясындай бір уыс түсінігін жасыру үшін сәлеміңді саусақтың ұшымен ғана әрең алып, көк тірегендей ыңыраһан талтаңдап үшіншісі кетіп барады...

Бәрі заңдылықтан. Бес саусақ бірдей емес, мың-миллион мінездің қайсысын ежіктей бересің. Өзіңде де біреуге жағып, біреуге жақпайтын әдет көп, кейдегі қуанғаныңды да, ренжігеніңді де елемей, күнделікті күйбең тірлік жетегінде аяңдап жүріп жатасың. Дегенмен, жақсылық-жамандығымен өз өміріңе тікелей ықпал еткен адамдар туралы толғанбай тұра аласың ба?!

Осы ғұмырымда талай жанның шапағат-шуағына бөленіппін. Аракідік «енді сол кісілердің еңбегін қалай ақтасам болады?» деп қиялдайсың. Әрине, желкеннен төніп «қарызыңды өте!» дейтін ешкім жоқ. Бәрібір ар алдында есеп бермей және жүре алмайсың. Сондайда, расымен, осынау адамдардың жақсылығын қалай ақтаймын деп қиналуың қисынды ғой. Иә, қайтіп өтемексің ел еңбегін?! – Осыны білмейді екем-ау.

Кей ағайынның қорлығы да өтіп бағыпты. Ал солардан қарымта қайта ма, жоқ па?.. Бұ да бір жауабы жоқ, бұлдыр сауал. Е, жарайды. Қойшы оны! Қайтесің... дейсің де тынасың. Осылайша, сендей сапырылысып жөн-жөнімен ерсілі-қарсылы ағылған халықтың арасында теңіздегі бір тамшыдай мен де ано-оу тым алыста бұлыңғырлау бұлаңдаса да өзім межелеген бағытты бетке алып жүріп келемін. Діттеген мәре жеткізе ме, сапар қай жерде үзіледі?! – о да беймағлұм...

Ойланып, өткен-кеткеніне шолу жасап, қым-қуыт тірлік құбылыстарын сана сүзгісіне салып келе жатқаныңда көз алдында сонау бір кездердегі сыныптастар... қарулас достар... курстастар... ұстаздардың кескіндері көлбеңдейді.

Қызық, солардың көбін бүгін әбден ұмытуға айналып-ау мен. Бәлкім, жүрегіңе жақын болмағандықтан, көкейінде жарқын іздері қалмағандықтан шығар.

Мезетте көмескі елестеген сол бейнелердің арасынан жарк етіп, жабырқасқан жұбатқан, жаурағанда жылытқан аса бір аяулы адамдардың тұлғалары мөлдирей айшықталып жаныңа нұр сепкендей болады.

Осы бейнелердің қатарынан Сайраш апайымның... қазақтың қайраткер қыздарының бірі Сайраш Әбішқызының болмысы тіптен жарқырай түсіп айқындала көрінеді. Өйткені, бұл кісінің орны көпшілігіміз үшін аса ерек...

Шырақ ау биіктегі бұл бейнелердің бірі: «Бізді де естен шығардың-ау, ә? Бұл қалай?!» дейтіндей жүзіне жазғыра қарап.

Қысылыңқырап қаласың да, көбіне осындай жанашырлардың да қадіріне жете алмай жүретіңді бәрібір мойындамай: «Жо-ға, неге ұмытайын! Ұмытқам жоқ. Күнде ойлаймын сіздерді!» деп дауыстайсың іштей.

Тағдырдың сұрапыл толқындары мені де жоңқаша лақтырып, сергелдеңіне салып-ақ бағыпты. Қазір де, сол сәтсіздіктерің, қамыққан, торыққан тұстарың ойға оралса, көзің мұнартып, қонырқая бастайсың.

Қалайда, саралап байқасаң, әлгі тоқыраулардың көбіне ең алдымен өзің кінәлі болып шығады екенсің.

Не айтатыны бар, ту төбеге шыр айнала келіп басына қонғалы тұрған бакты қос аяқтап тепкен кезде бізде де болыпты. Жастықтан, өзім болам деген өркеуде балаңдықтан, анығырақ айтқанда, ақымақтықтан бәрі. Ал өмір асты-үстіне түсе, бар қатенді кешіріп, өбектей беретін әжең емес, қай еркелігінді көтергендей.

...ҚазМУ-дің журналистика факультетінің ІV курсында жүргенімде «Біздің Отан» (кейін «Шалқар») газетінің бас редакторы Мұса Дінішев ақсақал (әйгілі әнші Әлібек Дінішевтің әкесі) қызметке шақырды.

Әнгімені созбұйдаламай салған беттен-ақ: ?!

– Шырағым, сені кісі таппай шақырып отырғам жоқ. Босаған жалғыз орынға таласушылар көп. Көпшілігі елге белгілі ақын-жазушылар болса да ешбірін қабылдамай отырмын. Редакциядағы шығармашылық жұмыстың «қанын» жанарту үшін бізге өзіндей свежая струя керек. Табаны күректтей 170 сом айлық белгілеймін, бір жылдың ішінде үй аласың. Кел, айналайын, жамандық көрмейсің! – деген.

Оқу орнын бітірмей жатып астанада шығатын аты жарты әлемге аян газетке қызметке орналасу екінің бірі түсінде көрмейтін бақыт емес пе!

Алайда, не сор түртеді десейші, халықаралық болғанымен көлемі

қораштау газетті қоңылтақсымын ба, келгім келмей сипақтап: ?!

– Аға, мен араб шрифтың танымауы едім... Анау-мынау... – деген сылтауларды алға тарттым.

– Е, оның жарасы жеңіл ғой, – дейді Мәкен, – бір аптада-ақ игеріп кетесің.

Бұдан кейін үлкен кісімен сөз таластырудың реті болмады. Мұсаға не келемін, не келмеймін деп кесімді жауап айта алмай, мінгірлеп тұрып, сырғақтап шығамын да, «Кірпіш зауыты» көшелеріндегі жалға тұрып жатқан пәтеріме тайып отырамын.

«Үй» дегені көңілге қонып еді. Тұңғыш ұлым да аяқтанып қалған. О кез совет өкіметінің дәуірлеп тұрған шағы ғой, жас мамандардың баспана мәселесін жеңіл шешетін арнайы қаулы болатын. Соны ойлап, е, үй қайда қашар дейсің, бір жөні болар, «Отанды» қоя-ақ қояйын деп, көңіл жұбаттым.

Әйтеуір, Мұсағаның екі-үш мәрте кісі жібергеніне де қарамай, қашқақтап, о жаққа жоламай кеттім.

Сондағымның адам түңілерлік күпірлік екенін бала-шағамен бірнеше жыл бойы кісі есігінде қанғып, бармақ шайнап жүргенде бір-ақ білмеймін бе!..

Не керек, сөйтіп V курс та тәмәмдалған. «Сағат Әшімбаевтың сыншылық шеберлігі» деп аталған диплом жұмысын үздік қорғап, оқу орнын да бітірдім. Сағат аға ол кезде Қазақ ССР Мемлекеттік телерадио комитеті төрағасының орынбасары еді, тақырыпты зерттеу кезінде өзара жақсы тіл табысқан соң маған: «Ақыры журналистика мен әдебиетке ден қойған екенсің, Алматыдан кетпе, қалың шығармашылық ортасы жан-жақты өсуіңе, есеуіңе де жақсы, қалаған қызметіңе орналасып, үй алуыңа жәрдемдесемін» деген.

Сыңарезулігім тағы сорлатады. Кейде бір жөн-жосықсыз «ел, ел» деп емешегіміз үзіліп, елпілдеп қалатынымыз бар ғой, мен де Қарағанды қашып кететіндей, бүйрек бұрып, со жаққа қарайладым

да қалдым. Және іштей «Алматы тұра тұрсын. Астананың у-шуынан тынығайын. Маған таныс қайнаған өмір материалдарының бәрі елде. Бара салып шетінен кертіп жаза берейін» деймін де.

Солайша, Сәкен де құлақ аспай, кеншілер астанасына тартып кеттім. Бірақ онда мені асыға күтіп, бала-шағама үй-жай дайындап отырған ешкім жоқ екен.

Облыстық газетке жақсы орналасқанмен, баспана қылып сағаламаған жер қалмай, ақыр аяғы қаланың 26-кварталында орналасқан кілең қағылған-соғылған, маскүнем, жезөкше, жүліктер жиналатын атақты «Дом 500 веселых» үйінде де тұруға тура келген.

Қиналасың. Бірақ «бөрі арықтығын білдірмейді» – сыртқа сыр бермеген боласың. Бір жақсысы, жассың, қай іске де білек сыбана құлшынып барған су жаңа мамансың, көбіне күні-түн жұ-

өткенде «Лениншіл жас» жұмысқа шақырды.

Ойыма Рембрандтың әйгілі «Адақсан ұлдың қайтып оралуы» картинасы түседі. Дәл сондағыдай бірталай сандалып, табан тоздырған соң, бетті астанаға қайта түзейміз...

Өкінішке қарай, ол Совет Одағының іргесі сөгіліп, балапан басына, тұрымтай тұсына тарта бастаған берекесіздеу кез болатын. Бұрынғы заң, қағидалар да жайына қала бастаған. Жаңа бастығымы да алдын ала мұндағы баспан зәрулігінің тіптен қиындау екенін ескерткен. «Жазған құлда шаршау жоқ», көрмей жүрген ділгірлік емес, келіскенбіз.

Келсем, мұндағы жігіттердің де көбі тура мендей әйел-баласын көрінген жерге паналатып, шапқылап жүріп жатыр екен. Біз де жатақханадан жатақхана, пәтерден пәтер ауыстырып көше жөнелетін «ежелгі өмір салтымызды» жалғастыруға кірістік.

Жан

мыстың қызығымен жүріп-ақ күйзелуге уақыт та болмайды.

Күндердің күнінде біздің тұрмысымызды сырттан бақылап жүрген үлкен қызметтегі жамағайын ағаларымыз бірі мені ертіп барып, қаланың қақ ортасында бос тұрған алты бөлмелі үйді көрсетті. Кезінде кеңсе болса керек, ауласының өзі ат шаптырым, сыртынан-ақ кең сарайдай жақсы салынғаны көрініп тұр. «Таяуда мынау жекеменшікке сатылады. Алты мың сомды сен тап, қалған бірер мыңы менің мойнымда. Қазір үкіметте баяғыдай тәртіп бар ма, бір-екі жылда үй ала қоюың қиындау болар. Саған алансыз жұмыс істеу керек, үй жоқта не береке қалады, осыны ал қалайда. Қашанғы итішлеп жүресің!» дейді ағатайым.

Ондай қаржы студент аудиториясынан кеше шыққан менде қайдан болсын, бас шайқап, ыржидым да қойдым.

Әрине, жақын ағайындарыма жағдайым осылай боп тұр, үйдің кезегі көрінетін түрі жоқ деп алақан жайып барсам, елдік жасап әлгі ақшаны тауып та берер еді. Алайда, ондай қадамға әншейіндегі аршыл, намысшыл басың өлсең апарар ма.

Жалақыңды екі айдың арасында әзер жеткізіп жүрсен де, келіп-кетіп жататын туған-туысқа қонақжайлық танытып, іш алдырмайсың. Олар да ахуалыңды байқап отырғанмен, қолындағысын ұстата салуға асықпайды. Оған ренжімейсің де – «Ағайын жоқ болсаң бере алмайды, бар болсаң көре алмайды».

Солбырайып редакцияға оралып, кіре бере алдында ғана асханадан тамақтанып шығып келе жатқан әйеліме: «Қанша ақшаң қалды?» дегенімде жаутаңдап, «пятьдесят копеек» деп орысша жауап бергені есіме түсіп жылағым келді. Қазақша айтсам, тіптен жабырқатып жіберермін дегені шығар. Ағам да айтады-ау, сөйткенменде қайдағы алты мың сом?! О-о-ой!

Өстіп жүріп арада үш жыл

Бір сүйініштісі – қиын да қызықты қызметің бар, қоғамда болып жатқан күрделі өзгерістердің басы-қасында жүресің. ТМД республикалары басшыларымен қатар әлемдік деңгейде азуларын айға білеген небір шетелдік саясат сайыпқырандарымен жүздесесің, тәуелсіздік жолына түскен халқыңның тағдырын жақсартуға зәредей болсын үлес қосуға ұмтылып, зыр жүгіресің. Ал ел тағдыры, сайып келгенде, өз тағдырың ғой...

Мұндайда біздейлерді ұлы майданның алғы шебінде жүрген жанкыяр жауынгерлерге ұқсатуға болар еді. Бірақ «тылың» осал, сәулетті сарай, заңғар ғимараттардағы жұмысыңнан соң шаршап-шалдығып келіп біреуден жалдап алған тауық күркесінде «құжыраңа» енгенінде, көңілің жел гулеген даладай құлазиды. Жарыңның сынық жүзі мен балаңның мұңды жанары арқанды мұздай қариды.

Сөйткенше бес жыл да зу етіп өте шығыпты.

Бірде троллейбус ішінде белгілі журналист Қайымұнар Төбей ұшырасып қалды. Сыйлас, сыйалғы ағам көпшілік журналист ағайындардың әріптес іні-қарындастарына сырттай қамқор болып жүретін едетінше өзіне тән сырбаздықпен там-тұмдап қана хал-ахуалымды сұрады. Бірақ баспанаң не болды, ертеңгі күнінді қалай көрмексің деп қазбалаған жоқ. Оған бәрі де белгілі еді. Тек көліктен түсе бере:

– Сен осы Сайраш апайға жолықшы. Жалпы, саған сол жер қолайлы болар. Сөйт! – деп қалды.

«Қазақстан мектебі» журналының бас редакторы Сайраш Әбішқызын алғаш әлдебір жиналыста көргенмін. Мемлекеттік тіл мәртебесі туралы мәселе қозғалып жатты білем. Мінберге көтерілген Сәкеннің көкейкесті ойын тайға таңба басқандай жеткізіп, жан-жүрегімен төгілте, жалында та сөйлейтіні есте қалыпты.

Сонда келбеттілігінен бе

неге екенін, осы апайды дүйім ел «Биік келін» атаған Ақжолтай Ағыбай батырдың анасы Қойсана шешемізге ұқсатқанмын. Тұлғасы кесек пішілген сол анамыздың ақылының, тәкаппарлығының, ділмарлығының алдында кеуде керген талай ер мыстары басылып, тырп ете алмай қалатын деуші еді. Тілінің өткірлігінен шығар, сол сәт Сәкен де бетін-жүзін демей кесіп түсер айбындылау көрінген. Әлгі жиында шешеннің мір оғындай нақты мысалдарына жұртшылықтың айрандай ұйығанын да ұмытпаппын. Сайраш апайды жақынырақ білетін кей жолдастарым ол кісі туралы әңгіме қозғалса: «о-о-о, апай алтын ғой! Ел қамқоры... әділет жанашыры... Қаншыл, жүректі адам...! Өтірік пен көлгірлікті, мәймөңкені жек көреді. Өйтіп ол кісінің ашуына ілігуден сақтасын!» дейтін.

Қайыммұнар ағамның ұсынысы ой салып, Сайраш апайыма жолықсам жолығайын, бірақ қалай қабылдар екен деп бір-екі күн тайсақтап жүрдім де, белді бекем буып, қой, нартәуекел, тонымды

еліктің асығындай төрт-бес қызды таныстырды. Бірінен-бірі өте жұтынып тұрған бойжеткендерді «Дикабай, Микабай, Жакабай» деп шақырады. Сөйтсем, олары Динара, Мейрамгүл, Жанар деген қыздар көрінеді. Ғылыми-әдістемелік басылымға жетекшілік жасап отырған өзі педагог, психолог басшының қарауындағыларға деген мұндай қатынасы ұжым мүшелерімен арадағы өзара түсіністікті, сыйластықты нығайта түсетін таптырмас құрал-ау деп түйіп қойдым. Ұзамай-ақ қызметкерлердің де апайды туған әпкелеріндей қадірлеп, бүкпесіз сырласа беретіндігіне көз жеткен. Бірте-бірте мен де осындай бір атаның балаларындай тату да еңбекор ұжымға кіріге бердім.

Тағы бір тандандырғаны — осы шағын ғана топ «Қазақстан мектебі» журналымен қатар оның әрқайсының көлемі бес баспа табактан келетін «Қазақ тарихы», «Информатика-физика-математика», «Биология, география және химия» қосымшаларын да шығарады екен! (Кейін білдім, кезінде «Рус-

естідім. Ұқыпты-ақ болайын деп қазір-ақ жинастырып қоямын, мезетте-ақ төгіліп-шашылып, қайта жайрайды.

Бір қызығы, тазалыққа катал Сайраш апайым еңбек сапасы мен өнімділікті бәрінен жоғары қоятын қасиетінен болса керек, «мынауың не?» деп ескерту жасаған емес. Кіре қалса, салақтығыма жымия қарап үндемей шығып кетеді. Ондайда, әрине, өз-өзіңнен қысылып, жалма-жан қайта жинақтала бастайсың.

Және бір ерекшелік — журналистердің басым көпшілігі жұмысты таң азаннан өндіреді, бірі бап тілеп, түс ауғанша толғанып жүріп алады. Өзім салмақты дейтін мақалаларды түнгі сағат екі-үш мөлшеріне дейін отырып жазғанды қалаймын. Бұл әдет те қалыптасқан кенсе тәртібіне әбден қайшы. Тапсырманы ойдағыдай даяр қылғанымен ертеңгісін тұра алмай, қызметтен кешігесіз де жүресіз. Бастық мұны да байқап қалып: «Жұмыс кестенді өзін белгіле. Ерте келсең — ерте, кеш келсең — кеш қайт» деп кеңшілік жасайды. Бұл жақсылықты сөз жоқ, сен де лайықты ақтауға тырысасың.

Осындай бағыттағы немесе білім жүйесіне байланысты түрлі деңгейде өтіп жататын жиындар мен іссапарлар қымбат уақытты ұрлаудай-ақ ұрлайды ғой. Ал Сайраш апайда істі сыртан бақылап, тек отырып қайтатын әдет жоқ, көкейде қайнаған пікірін биік мінберден бір-ақ айтпай, тыншымайды. Мұндай мінез қоғамдық құбылыстардың басы-қасында шыр-пыр болып жүретін нағыз ел жанашырларына ғана тән шығар.

Жіі болатын осындай шаралардан соң Сайраш Әбішқызын редакция кеңсесіне іздеп келушілер қаптап кетеді. Әсіресе, сұхбат алуға ниеттенген телерадио тілшілерінің аяғы көпке дейін басылмайды.

Бірқатар публицистикалық кітап жазған қаламы жүрек Сәкен журналистік төл кәсібінен де бір елі ажырамайды. Толғантқан жайларды жедел қағазға түсіріп, республикалық газеттерге жөнелтіп отырады. Қаламгердің бертінде жарияланған проблемалық мақалаларының дені, негізінен, іссапарларда туған ой жемістері сияқты. Сондай жазбалардың бір-екеуінде апайдың кейбір облыс әкімдерін де батыл сынға алғаны жадымызда қалыпты.

1997 жылы тартымды мақалалар сериялары байқауында апайдың еңбектері Қазақстан Республикасы Журналистер одағы басқармасы тарапынан лайықты бағаланып, шығармашылық одақтың Мұхамеджан Сералин атындағы сыйлығының лауреаты атанды.

Сәкен не айтса да, не жазса да ұдайы халқын сүйген үлкен жүрегінің үкімін білдіретіндей. Сондықтан, апайдың бүкіл адамгершілік, қайраткерлік бітім-болмысын, ең алдымен, оның елжандылығымен байланыстырған жөн секілді. Кейде, тіптен, кейіндегі баспасөз беттерінде жиі көріне бастаған «ұлттық эгоизм» мінезінің нағыз иелері осы Сайраш Әбішқызындай адамдар ма деп ойлаймын. Әлдебір саяси шолушылардың «тұрақты лексиконына» ене бастаған бұл тіркес, әдетте, жағымсыз мағынада, жекелеген ұлттардың «көрпені өзіне тарту» қимылдарын «әшкерелеу» бағытында айтылып жүр. Мұндай «насихаттың» қай жақтан тарайтыны белгілі емес пе. Бас-басына, дербестік алып кеткен бұрынғы кеңестік республикалардың ризығын жеп үйреніп қалған ауыздарға ай-күн аманда тегін «май-шелпектен» ажырау онай боп па!

Әлгі «болжаушылар» «кей елдердің» ұпай түгендейміз деп әлемдік өркениеттен оқшауланyp, шектелуге, тоқырауға түскенін тілге тиек етеді.

Қараңызшы, «тарихыңды төрк ет, мәдениетіңді мансұқ қыл, дәстүріңді күрт, байлығыңды бізге бер. Сөйтіп барып қатарға қосыл. Босбелбеулікпен ғана ел боласың» деген уәж қисынға келе ме! Дана Сократтың «өзінді таны!» дейтініндей, алдымен өз қадіріне жете алмаған адам да өзгені сыйлап оңдыра ма? Керісінше, сол «жағымсыз» ұлттық эгоизм қасиеті дәл қазіргі көбіміздің бойымызда болмай өкініп тұр-ау. Іргені ашық тастап, баяғыша келген-кеткеннің бәріне «ақкөңілділік», «жомарттық» таныта берер болсақ, ел дәулетінің бұрынғыдай ұстағанның қолында, тістегеннің аузында кете беруімен бірге төрткүл дүние алдында тек өзімізге ғана тән бет-бейнеміз бен мінез-құлқымыздан айрылу қаупі тұмай ма?!

Төл тарихи мәдениет мұраларынан мақұрым қалған әрбір халық көлденең көк аттының арбауына түсіп, жетекке ере кететін жетім

балаға ұқсайды деседі. Біз де тұтас дәуір бойы осы тағдырды бастан кешпедік пе.

Сүйіністісі, бүгінгідей шешуші сәттерде жанаша дәуірге бағыт бұрған ел қамын жеп көш басында жүрміз дейтін ер азаматтардың өзінде бола бермейтін беттілікті, шешімділікті, жақсы мағынасындағы эгоизмді халықтың Сайраш апайдай қыздарының бойынан көріп қуанасың.

Сонау бір жылдары Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев Сайраш Әбішқызының кеудесіне өз қолымен «Күрмет» орденін қадағанда оның халықтың сәулетті болашағы жолындағы осындай нар жүгін көтерер ерлігін, жанкешті еңбегін жоғары бағалағаны анық.

«Мен қазақ әйеліне қайран қалам» деп Жұбан ақын айтатындай, қарап отырсаңыз, қай заманда да ел іргесіне сүйеу болған аналарымыз, апаларымыз екендігіне көз жетеді.

Ойлап көрсем, менің де тағдыр жолым басымды тауға да, тасқа да соқтыра жүріп Сайраштай асқар тау өпкеме екеге жатыпты. Апай жұмыста кәсіп сырларын игеруге баулыған тәжірибелі ұстаз ғана емес, қасындағы бауырларына өмірдегі кішіліктің, кісіліктің де жөнін үйреткен абзал аға болды десем артық емес. Ол бүгін де біздей көптеген қыз-жігітті кен қанатының астына алып пана да болып келеді.

...Бір күні үй алдым. Қас қарая күнделікті шаруаны аяқтап қайтқалы жатыр едік, хатшы қыз: «қазір бастықта жиналыс болады, орындарыңызда болыңыздар!» деп кетті. Ойда ештене жоқ, барсақ, күн төртбіндегі мәселе пәтер бөлу екен. Редакциядағы менен басқа шығармашылық қызметкерлердің бәрінің үйлері бар-тын. Бас редактор қала әкімшілігінің «Қазақстан мектебі» журналының айтулы мерейтойына орай үш бөлмелі пәтер бөлгенін, оны маған берудің ұйғарылғанын мәлімдеп, шешімді қолыма ұстатты.

Бұл — жетекшінің күні бұрын төккен мандай терінің жемісті мәресін, зор еңбектің ғажап нәтижесін паш еткен салтанатты сәт көрінісі ғана болатын. Әйтпесе, судың өзі сатулы кейінгі кезеңде әкімшілік жайдан-жай қай мекемеге үй таратып жатқандай. Ал, қарауындағы қызметкерлерінің киімінің бүтіндігіне дейін уайым жейтін қамқор апайдың осы пәтер жолында қаншама есікті ашып, жүйке тоздырғанын тек өзі біледі. Мұндай жақсылықты екеннің де жасай қоюы екіталай емес пе?!

Қазір сондағы толқынысымды айтып жеткізуім қиын шығар. Жылдар бойына жер-жерде жүдеп-жадап босыдық қой...

Түнделетіп Әбділдабек досым екеуіміз менің қамсыз отырған бала-шағамды қуантуға келе жаттық. Көзіме «Берсең бер, бермесең қой баспананды» деп жүріп талай жылдар өткенде ақыры үйдің шешімін алып шығып, дәлізде «не болды, не болды?!» деп, тағатсыздана күтіп отырған Сақыпжамал шешемізге үнсіз егіліп: «қазір айтам, қазір айтам!» дей беретін Қасым ақының елестетіп, көңілін мұң тербейді...

Бүгін де көшеде келе жатып зеңгір көктен «бізді де ұмыттың-ау, ә?!» деп күлімдей қарап тұрған Сайраш апайдың кескінін көргендей болдым.

— Жоқ, апай, ұмытқам жоқ! — деп дауыстағым келеді тағы да. — Қалай ұмытайын!

Шұжаты

шешіп алмас, қызметін бермесе бермесін, ел аузында жүрген адаммен жүзбе-жүз тілдесіп қайтудың өзі неге тұрады деп, бардым.

Бекер жүрескіңенімді соң білгем. Кең кабинетте шұқшиып қағаз қарап отырған апай ісін ысыра тұрып сонша жылы, мейірлене қабылдаған. Жүзіне басын шайқалтыңқырап, жанарынан нұр шаша зерделей қарап, сөзінді зор сабырмен, ыждаһаттана тыңдайды екен. Бесон минуттың ішінде жағдайымды желдірте айтып шықтым. Үйсіз-күйсіздеу жүргенімді естігенде мұнайыңқырап қалғандай болды. Кім білсін, көзіне өз Отанынан өгейлік көріп, баспанасыз жүрген мен сияқты інілерінің тұтас армиясы елестеді ме?...

Мән-жаймен мұқият танысып алғаннан кейін:

— Баспана мәселесі қай жерде де қиын, — деді күрсініп. — Егер «Қазақстан мектебіне» орналаспақ ойың болса, бір орын бос, кел. Үш айдан соң журналдың шыға бастағанына 70 жыл толады. Соған орай арнайы мерекелік нөмір дайындау үстіндеміз. Іс қарбалас жүріп жатыр. Келсең, ертеннен бастап жұмысқа кірісесін. Ал үй туралы ештенені кесіп айта алмаймын...

Кенседен көңілді шықтым. Бастықтың кең пейілі, ал кеттімсіз ұстамы, уәдеге сараңдығы қуантқан. «Аралап талай жердің дәмін татып», мандайды да тасқа талай соғып ысылып қалған кезіміз ғой, редакцияға бара салып үй ала қояйын деп өзімнің де иегім қышыған жоқ-ты.

Келесі күні іске араласа-ақ аңғардым, журналдағы шығармашылық өмір наздағатты тірліктен мүлдем өзгеше екен. Мұнда ондағыдай далиған штат та, күнделікті от ала қашқандай қуғын-сүргін жүгіріс те жоқ, шағын отбасы мүшелеріндей ғана ұжым өзді-өзара ақырын күбірлесіп қойып, шаруаларын өзгезе қимылмен-ақ опыра тындырып жататын сияқты.

Апай редакцияда қызмет ететін сайдың тасындай үш-төрт жігіт пен

ский язык и литература в школе», «Бастауыш мектеп», «Отбасы және балабақша» журналдары да «Қазақстан мектебі» шаңырағынан қанаттаныпты). Маңызды-маңызды бұл идеялардың дені тікелей Сайраш Әбішқызының қайраткерлігі арқасында жүзеге асыпты.

Республиканың ғылымы, білімі саласында зор мемлекеттік мәнге ие осынау күрделі қадамдар кішкене ғана штаб-пәтердей редакциядан бастау алып, іске еніп жатса таңырқамай қайтесіз. Ал бастаманы көтеріп, оны өмірге араластырудың арасында қаншама қажыр-қайрат қажеттігі өзі-өзінен белгілі ғой.

Бас редактор бөлімдерде әзірленіп, ай сайын өндіріске кететін осы басылым материалдарының бәрін тапжылмай бастан-аяқ оқып, қайта редакциялап шығады. Бастық талабы бойынша орфографиялық, стилистикалық, логикалық төрт-бес қате болса, бет түзетіліп түгелдей қайта басылуы керек. Бұл — көбінесе хатшы-машинистка қыздарға «сор». Сондықтан олар да бөлім редакторларының материалды сапалы дайындауына талап қоюға мүдделі. Демек, қызметкерлер жұмысты екі істемей, қолға алғаннан-ақ неғұрлым тиянақты орындауға ұмтылады. Сөйтіп, әрбір мақала баспаға ине-жіптен жана шыққандай жарқырап, «су жаңа» күйде жіберіліп тұрады. Бұдан кәсіби мәдениет биіктігі де байқалмақ...

Әр қызметкердің мінез-құлқы да, жұмыс әдісі де әр қилы. Біреуінің алдында шашау жатқан парақ жоқ, жылан жалағандай жым-жылас. Екіншісі жүз жол хабар жазу үшін алды-артынан газет-журнал тігінділерінен «баррикада» жасап алады...

Өзімнің ең жаман әдеттерімнің бірі — үстелімнің үсті үнемі ыбыр-сиды да жатады. Жұмыс үстінде қағаздарым, тіптен, жайылған малдай еденге дейін шашырап кетеді. «Бұл — шығармашылық мінездің белгісі» деп, өз-өзімді іштей қанша ақтағанмен, осы үшін бастықтарымнан талай сөгіс

Бас редактордың шығармашылық күштің қабілет-қарымын тамыршыдай тап басып, оларға белгілі іс саласын жеке икемдеріне қарай таңдап беруі қызметкерлерге де ыңғайлы. Редакцияда атқарылатын міндеттер сырын жетік білетін журналистер қашанда өзіне жүктелер тапсырмаларды орындауға саптағы солдаттардай сай тұрады.

Солдат демекші, кейдегі әпкелік риясыз пейілмен: «Қарындарың ашып жүрген жоқ па?.. Ақшала-рынды ұқыптап ұстандар... Аяқтарың жылы жүрсін!» дейтін Сәкенді бір сәт қамқор командирге де ұқсауға болады. (Жағдайы келіспеген жауынгер ел қорғай ала ма?!).

Анда-санда: «Келіннің халі қалай? Балалар ауырған жоқ па?» деп үй-ішінің ахуалын тәптіштеп сұрайтыны бар. Бұл кезектегі әшейін қатынас болып көрінгенімен, «отбасы — шағын мемлекет» — бүкіл жарқын істің сәулесі бір нүктеден шуақ шашып, нұрлы әлемге ұласпай ма. Осы құбылыс сырын тереңнен байқайтын басшы манызды мәні бар «ұсақ-түйекке» жіті көңіл аударып, назардан тыс қалдырмайды.

Бас редактордың бір басына журналдардың заман талабына сай тақырыптық, мазмұндық, формалық сапасын арттыру, оларды бастыратын қағаз табу, өзге де түрлі қаржылық шығындар үшін демеуші іздеу сияқты толып жатқан күрделі міндеттер жетіп артылар еді. Қайран қалдыратыны — Сайраш апай бұл істерді игеруімен қатар, басқа да салмақты қоғамдық жұмыстарға белсене араласуға уақыт табады. Оған мысал ретінде басқасын қойып Алматы кетілігі «Қазақ тілі» қоғамының құрылуының басы-қасында жүріп, өзі тұңғыш төрайымы, онан Еларалық қазақ-қырғыз қауымдастығының төрайымы болғанын атасақ та жеткілікті болар. Сол сияқты кезінде Сайраш апай басқарған тұста «Қазақ тілі» қоғамы бүгінгі қазақ мектептері мен балабақшалардың ашылуына тікелей мұрындық болды.

К ЧЕМУ МОЖЕТ ПРИВЕСТИ «СВОЯ» ЛАТИНИЦА

В последние десятилетия глобализационные процессы ускорились – они затрагивают многие сферы: образование, науку, экономику, туризм, культуру, политику и т.д. Например, немало казахстанцев учатся (и работают) за рубежом, увеличилось количество отечественных вузов с английским языком обучения, открываются образовательные центры, школы с китайским языком обучения и т.д., не говоря о трехязычном среднем образовании.

«СВОЯ» ЛАТИНИЦА В КАЗАХСКОМ ЯЗЫКЕ

Сможет ли лингвистическая наука нашей страны предложить грамотную реформу государственного языка и стратегию его развития в век глобализации? Это сомнительно хотя бы потому, что лингвисты из рабочей группы по переходу на латинский алфавит одобрили все три различных варианта латиницы (с диграфами, апострофом, акутом)! Без научной аргументации и анализа. Получается, они посчитали подходящими с лингвистической точки зрения и первый, и второй, и третий варианты?!

При этом варианты с диграфами и апострофами рабочая группа сняла с повестки дня под давлением общественности – настолько были видны погрешности даже неспециалистам. Да и последний вариант был принят без общественного обсуждения. Ведь акул как знак ударения используется в некоторых современных европейских языках, в романских языках используется для различия открытых и закрытых гласных. В некоторых языках используется для обозначения долготы гласных, а также как знак смягчения согласных. Вот такая общая семантика этого знака, который в казахской латинице будет указывать лишь на некое отличие фонемы, но не сможет «выразить» его фонетические особенности. К тому же знак ударения не ставится одновременно над гласными и согласными.

Латинскому алфавиту более 2,5 тысячи лет, и давно разработаны диакритические знаки для дополнительных фонем (букв). Например, умлаут (две точки над буквой) в немецком языке указывает на мягкость некоторых гласных. То есть диакритика уже передает особенность фонемы: Ş ş, Ö ö, Ğ ğ, Ü ü, İ i и т.д. В казахском языке имеется ряд звуков, находящихся аналогии в европейских языках, например, ø [ø], ү [ü], ә [ä], как в немецком, венгерском, финском и других языках, но в «казахской» латинице пишутся по-другому.

Отсутствуют социолингвистические исследования, что этот

вариант латиницы даст развитие казахскому языку, – любая необоснованная смена графики принесет больше вреда, чем пользы. Некоторые эксперты проблему подают так, будто латинский алфавит – национальный, на котором казахский язык функционировал в течение длительного времени! Будто нельзя реформировать язык, исправить ненаучные заимствования из русского языка на нынешней графике.

В Казахстане забыли о первоначальной цели латинизации – сближении тюркских государств на основе единой графики, и устремились создавать «свою» латиницу.

НАДО УЧИТЫВАТЬ ИЗМЕНЕНИЕ ФОНЕТИЧЕСКОЙ ОСНОВЫ

Есть общемировая практика развития и изменения фонетической основы языка: в течение определенного времени теряются или привносятся новые фонетические единицы, соответственно – буквы. Например, в русском языке только недавно стали произносить слова с дифтонгом аи (если записать латиницей). А в средние века наука – «навык», паук – «павка» (примеры Олжаса Сулейменова).

На известном памятнике Петру I в Санкт-Петербурге есть надпись: «Петру Первому Екатерина Вторая». Первому – это не ошибка: так говорили в XVIII в. Мягкий звук [p'] произносили и в таких словах, как: серп (серьп), зеркало (зерькало), четверг (четверьг), церковь (церковь) и др. На протяжении XIX и начала XX в. это произношение в литературном языке постепенно утрачивалось, мягкий [p'] в этих словах заменялся твердым [p].

Некоторые буквы в русском языке исчезли с реформой Петра I, реформой в 1917-1918 гг., и, наоборот, появились буквы «э», «ё», «й» и др. Некоторые буквы укоренились с заимствованиями из иностранных языков: «ф», «э», «ё», «ю».

Да, заимствования из русского языка не соответствовали фонетике и орфоэпии казахского языка: писались и произносились как в русском языке, что препятствовало

развитию языка. Но вместе с этим в состав казахского языка вошло много международных терминов и слов, что обогатило язык, с ними появились и новые фонемы, как «в», «ф», «ц» и др. Казахский язык середины и конца XX в. изменился по сравнению с XIX в. по своей фонетической основе.

При переходе на латинский алфавит наши языковеды в большей степени опирались на алфавит Ахмета Байтурсынова начала XX в.: новая латиница состоит из 30 букв и 2 диграфов, остальные буквы из нынешнего алфавита не вошли в нее.

В итоге изменится не только графика, но и сам язык! При переводе современного казахского текста на латиницу он будет читаться немного по-другому хотя бы из-за разницы букв: в кириллице – 42 буквы, в латинице – 32. К примеру, в текстах из научных трудов международные термины и слова будут заметно отличаться. По новому алфавиту слова эволюция (evolútsiia) будет читаться как еволуитсиия, эмоция (emotsiia) – емотсиия, революция (revolútsiia) – револуитсиия, энциклопедия (entsiklopediia) – ентсиклопедииа и т.д.

Т.е. будет большая проблема с функционированием международных терминов в казахском языке. Правда, немалую часть терминов терминологическая комиссия перевела на казахский язык. Заработают ли они на благо науки – это еще большой вопрос.

Эрик Байжунусов

Вот что сказал известный врач-хирург, управляющий директор НАО «Фонд социального медицинского страхования» Эрик Байжунусов: «Меня волнует медицинская терминология. Так уж было принято исторически всеми странами, что вся терминология в медицине на латыни – прародительнице всех современных языков. Поэтому аппендицит и в Африке аппендицит. И аспирин точно так же аспирин – везде. Знаю много историй о том, когда в критических ситуациях мои коллеги спасали больных в самолетах, поездах, на дорогах. Только потому, что все лекарства пишутся одинаково. Даже в Китае рядом с иероглифом пишут на латыни. Во всем мире их изучают на одном языке, и это спасает миллионы жизней. Мы же не хотим отделиться от всего мира? Даже не зная языка во

многих странах как только ты говоришь что ты врач специалисты сразу начинают себя вести по другому. Общие термины, слова, симптомы. И все понятно. Реанимация – это реанимация, терапия – это терапия, а операция – операция. Саму историю болезни можно писать на любом языке, но анатомические названия и вся терминология, в том числе и диагноза, должны быть на латыни».

А на казахском языке: операция – ота, хирург – оташы, хирургия – ота жасау бөлімі, глаукома – сарысу, аборт – түсік, миопия – жақыннан көргіштік и т.д. При этом даже переводы неверные. Например, Мухамедия Ахметов, профессор медицинского университета «Астана», отметил неадекватность перевода термина «аборт»: «На латинском языке abortus – процесс прерывания беременности. А перевод на казахский язык означает нечто другое: түсік – это недоносок или мертворожденный плод». Складывается парадоксальная ситуация: латинские термины переводят на казахский язык, а затем их переводят на латинский алфавит. Что в итоге получится, никто не знает.

РЕШИТЬ ПРОБЛЕМЫ ДО СМЕНЫ ГРАФИКИ

Уже есть программы по переводу казахского текста на латиницу. Однако грамотный перевод может быть при грамотной графике. Автоматом кириллицу на латиницу не переведешь хотя бы из-за разницы букв. По этой причине многие труды, написанные на кириллице, могут быть не переведены или не изданы.

В данной ситуации правильно не о переводе, а о транслитерации. Транслитерация – точная передача знаков одной письменности знаками другой письменности, при которой каждый знак (или последовательность знаков) одной системы письма передается соответствующим знаком (или последовательностью знаков) другой системы письма. А в нашем случае в тексте на кириллице некоторым знакам не всегда найдется соответствующий знак на латинице. Например, в «Абай жолы» имеются международные термины, названия городов, заведений, антропонимы и т.д., которые на латинице будут звучат по-другому.

Латинский алфавит не может точно передать казахские звуки. Уже представители казахской интеллигенции обращались с Открытым письмом о возвращении буквы казахского языка «І», утерянной в утвержденном варианте латиницы, и изменении двух диграфов. Будет проблема с некоторыми словами, например, слова Асхат, асхана, Шыңғысхан, құсхана и др. будут писаться Ashat, ashana, Shyńғыshan,

qushana и читаться «Ашат», «ашана», «Шыңғышан», «құшана». Или во всем мире слова safe и taxi читаются как «кафе» и «такси», а в казахской латинице нет латинских букв «с» и «х».

Google переводчик «не дружит» с казахским языком – даже в переводе казахского текста на русский (и наоборот) часто получаются «смешные» переводы, не говоря о других языках, что препятствует получению зарубежной информации на казахском языке. Для сравнения: источники на английском и др. языках легко и вполне понятно переводятся на русский язык.

«Не дружат» с казахским и др. компьютерные программы. Например, в тексте на русском грамматические, стилистические и др. ошибки показываются красной и зеленой линией.

А причина такого состояния – в «пестроты», отсутствии нормы казахского языка. Основным признаком литературного языка является нормативность. А у нас порой даже языковеды, переводчики испытывают затруднения при написании не только терминов,

научных трудов, но и «обычных» слов, специализированного текста на казахском языке. Отсутствие единой литературной нормы говорит о слабых перспективах языка.

В казахском языке огромное количество слов, которые пишутся в двух-трех вариантах. Один пишет «журналшы», другой – «журналист», кто-то пишет «шекара», другой – «шегара», «ракмет» – «рахмет» – «рақымет», «көгөніс» – «көкөніс», «қырқүйек» – «қырғүйек», «велосипед» – «белесепет» и т.д. Не говоря о заимствованиях из русского языка, которые не являются таковыми – это просто русские слова.

Надо иметь в виду, что для выполнения роли государственного языка казахский должен стать кодифицированным языком. По вышеуказанным и другим признакам казахский – некодифицированный (ненормированный) язык, по этой причине есть препятствия для выполнения функции государственного языка, языка науки, образования и т.д. И эту проблему надо решить до смены графики для реального решения языковых проблем.

У ПРЕДКОВ БУДТО БЫЛИ КОМПЬЮТЕРЫ И СОВРЕМЕННЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ – КАЗАХСКИЙ УЧЕНЫЙ О ДРЕВНИХ ТАЙНАХ

«Крымская технология» – термин, хорошо известный в мировых кругах реставраторов, археологов. Свое название получил от автора реконструкций «Золотого человека», «Берельских коней», «Сакской жрицы», «Сакского воина» – казахстанского ученого Крыма АЛТЫНБЕКОВА. За более чем 30 лет работы его команда спасла и восстановила по крупицам тысячи бесценных артефактов.

Как современные технологии помогают раскрывать тайны, о гениальных изобретениях предков и многом другом реставратор рассказал корреспонденту «КАРАВАНА».

В Алматы академик Академии художеств РК по сохранению культурно-исторического наследия, основатель и руководитель научно-реставрационной лаборатории «Остров Крым» открыл курс лекций малой академии искусств «Асем Алем».

Они проходят в Государственном музее им. А. Кастеева. А на следующий день улетел на международную конференцию.

– Она проводится каждые три-четыре месяца, собираются реставраторы, реконструкторы, археологи со всего мира, – говорит Крым Алтынбеков. – Вообще, реставраторов в мире немного, все друг друга знают. Когда у коллег ответственные работы, мы общаемся – секретов нет. Это не бизнес, чтобы прятать рецепт краски или раствора. Во многих странах идет отток специалистов из этой профессии. Наш коллектив старый. Иногда мы вдруг резко молодеем, потом снова стареем.

Музеи тоже страдают. Есть специалисты – хороший музей, нет – это просто сооружение. Бывало, приезжали в какой-нибудь музей, подготавливали ребят, надеялись, будем дальше работать. Приезжали во второй раз – уже другие люди сидят.

Нет заинтересованности. Ну и низкая зарплата отталкивает. Ведь, чтобы стать реставратором, как минимум 8–10 лет надо работать. Только после будет отдача. А молодежи нужны «быстрые деньги».

30 МИНУТ –
И НЕТ АРТЕФАКТА

– А насколько востребована ваша профессия?

– После распада СССР работали за интерес, выживали. Когда впервые в 90-е увидел лабораторию во Франции, был в шоке: она похожа на космический центр. Там только оборудования было на миллион долларов! До сих пор это одна из лучших лабораторий. Мы тогда консер-

вировали мокрое дерево. Ни денег, ни технологий. Французы сказали: вы его потеряете. Ничего, отработали технологию, результат – отличный. Пошел наплыв частных заказов, сейчас их гораздо меньше. В основном идут государственные заказы.

Работа очень объемная, интересная. Когда археологи доходят до артефактов, у них начинаются проблемы.

Под землей может находиться органика (кость, дерево, ткань). Она пролежала там несколько тысячелетий, адаптировалась, сохранилась. Разрушение происходит постепенно. Вскрывается пласт земли. Под воздействием кислорода, тепла артефакты за полчаса превращаются в труху. В этот момент мы приходим, чтобы спасти памятник.

Каждый артефакт – носитель информации. Причем ее дает не золото, как многие думают, а органика. Даже просто отпечаток текста – важная улика!

В лабораторию обращаются отечественные, иностранные археологи. Несколько лет назад в Монголии найден уникальный нетронутый памятник – древнетюркский мавзолей Майхан-уул.

Это 150 квадратных метров живописи, 95 теракотовых фигур, золотые, бронзовые, железные украшения. Возник вопрос – как его сохранить? Свои решения предлагали специалисты из Франции, Германии, Кореи,

Японии, Китая, а выиграли мы! Наша технология оказалась более подходящей.

Это не говорит о том, что другие страны отстали. Просто есть специфика сохранения артефактов в кратчайшие сроки. Монгольская природа очень суровая: жаркое короткое лето – продолжительная холодная зима. Коллегам из других стран требовалось время, чтобы привезти спецоборудование, решить вопросы с электричеством, водой. А ближайший населенный пункт от места раскопок – примерно 250 километров. Время работало против них. Поэтому подошла наша технология – дешевая, быстрая и эффективная. Результат – великолепный. Кстати, многие технологии нашей лаборатории используют зарубежные коллеги, называют их «крымские».

– Слышала от археологов, при консервации артефактов вам помогает спирт...

– И спирт тоже везде присутствует!

ВОЗРОЖДЕННАЯ ИЗ ПЕПЛА

– Поделитесь секретом, какие еще методы вы отработали?

– Их много. «Сарматская жрица» из Западного Казахстана (VI–V века до н. э.) – второй найденный нетронутый артефакт после «Золотого человека».

Как оказалось, там использована другая технология захоронения – саркофаг поджигали, чтобы все тлело в земле. Наша группа работала в жару, дул сильный ветер. Пепел, земля разносились, мы ходили черные. Для консервации срочно нужен был воск. Поехали по селам, купили все свечи. Успели. Вырезали монолитом вместе с землей, в таком виде доставили в лабораторию. Рентген-аппарат позволил увидеть, что там внутри. А компьютерная томография – рассмотреть содержимое со всех сторон.

Восстановили облик жрицы, одежду, аксессуары. Что интересно, у этой женщины было зеркало. Она использовала его, чтобы передавать знак, сигнал в степи – своего рода древний мобильник.

Сгнившие из-за талой воды останки берельских коней сакского вождя (могильник Берел, Восточный Казахстан, IV–III века до н. э.) мы везли в лабораторию. Тоже в земляном слое. По дороге сломался холодильник, всё начало течь. Обработали как могли, поместили в камеру блоками грязевую жижу. После делали разные манипуляции, которые помогли ее исследовать. В результате сделали реконструкцию полного убранства 8 коней.

ЛУЧШИЕ РАБОТЫ ТЕ, КОТОРЫЕ Я ЕЩЕ НЕ ДЕЛАЛ

– До каких регионов у казахстанских археологов еще руки не дошли? Остались хоть сокровища?

– В основном все курганы разграблены. Территория страны огромная, к каждому кургану человека не приставишь. Тем более от населенного пункта до кургана может быть 200–300 километров. И все-таки наш край очень богат, ведь он был центром кочевой цивилизации. Она своеобразнее, чем городская, богата мифологией, религией, культурой, философией. Более продвинутая – кочевники общались с соседями, развивались. Они занимались скотоводством, охотой. Нанимались воинами и контролировали Шелковый путь.

На территории Казахстана богатые залежи разных металлов, так вот кочевники были великолепными рудокопами, прекрасно обрабатывали металл, о чем свидетельствуют находки.

В средиземноморских странах олова почти не было, его покупали у нас. Были «оловяные», «бронзовые пути». Сейчас огромный интерес к нашему краю. Думаю, и находок впереди много...

– Назовите вашу самую люби-

мую работу, после которой вы бы сказали: «Ах, это шедевр!»...

– Делашь-делашь, проходит время, и думаешь: можно было лучше сделать. Археология – постоянные открытия. Всегда говорю ученикам: лучшие работы те, которые я еще не делал.

ГДЕ СПРЯТАНЫ ПИСЬМА ПОТОМКАМ

– Какие материалы, знания древних людей вас особенно удивили?

– Очень хороший вопрос! Я как раз у них учусь. Ничего сам не изобрел. Все знания творились за городом. Иногда впечатлительно, что у предков были компьютеры, современные инструменты. Некоторые находки можно было только лазером резать, делать точную сварку. Ювелирные украшения древних мастеров многим современным не по зубам! Это культура обработки металлов. Каждую вещь – оружие или украшение – делали для себя, удобство подсказывала природа. Ни одну деталь просто так, для красоты не делали!

Те же украшения на головном уборе «Золотого человека» в виде креста (четыре стороны света) и свастики (солярный знак) вместе обозначали модель мира, в центре которого – Солнце. Это письмо потомкам, если хотите.

Елена КОЭМЕЛ

КНБ арестовал 20 казахстанцев, эвакуированных на майские праздники из Сирии. Их проверяют на причастность к террористической деятельности. Об этом 12 мая сообщили на срочном брифинге в МИД, пишет time.kz.

С 7 по 9 мая, как уже сообщалось, спецслужбы Казахстана возвратили очередную группу казахстанцев из Сирии. В рамках спецоперации под кодовым названием «Жусан-2» вывезен 231 соотечественник – это в 5 раз больше, чем в первую операцию в январе. Среди них 16 мужчин, 59 женщин и 156 детей, большинство из которых в возрасте до 5 лет. – Хотел бы отметить, что данная гуманитарная акция была осуществлена при логистической поддержке США. Важную роль в этом проекте сыграли «Сирийские демократические силы». Теперь наступает период адаптации прибывших женщин и детей, – рассказал замминистра иностранных дел Казахстана Ержан АШИКБАЕВ.

ПРИВИВКА ОТ РАДИКАЛИЗМА

Бахытбек РАХЫМБЕРДИЕВ
(слева) и Ержан АШИКБАЕВ

Весь месяц 55 женщин с детьми будут находиться в специальном центре близ Актау. Всем проведут полное медицинское обследование, а также с ними поработают психологи и теологи. После завершения карантина они вернутся по домам. Вице-министр проинформировал, что все родственники несовершеннолетних найдены, и в ближайшее время начнется оформление документов по усыновлению. Но не для всех операция закончилась так мирно.

– По прибытии в Казахстан 16 мужчин и 4 женщины задержаны по подозрению в причастности к террористической деятельности на стороне ИГИЛ. Они уже этапированы к местам расследования уголовных дел в Нур-Султан, Атырау, Уральск, Актобе, Караганду и Шымкент. Вынесены решения о взятии их под арест, – заявил на пресс-конференции начальник департамента КНБ Бахытбек РАХЫМБЕРДИЕВ.

Если вину их докажут, они могут быть осуждены на срок до 20 лет. К слову, двое мужчин, доставленных в рамках зимней спецоперации «Жусан-1», осуждены к 8 годам лишения свободы. Столь щадящие сроки они получили благодаря тому, что сдались добровольно и оказывали содействие следствию.

– У общественности возникает много вопросов. Самый глав-

ный: зачем граждан нужно было возвращать из Сирии? почему бы не закрыть въезд в страну? Повторюсь, мы как государство выполняем свое обязательство, поэтому возвращаем наших граждан на родину. Все они сами попросились вернуться. По виновным мы обязаны обеспечить принцип неотвратимости наказания, а те, кто невиновен, должны пройти процедуру реабилитации. Мы не можем оставить виновных лиц за рубежом. Очевидно, что если эти боевики останутся за границей, они продолжат террористическую деятельность против Казахстана. Ежегодно мы предотвращаем несколько попыток терактов со стороны заграничных террористов. Тогда как здесь они предстанут перед судом и подвергнутся реабилитации. Когда мы говорим о расходах на операцию, то, на наш

взгляд, то, что мы их привезли сюда – и здесь они, по крайней мере, находятся под нашим контролем, – это нам обойдется намного дешевле, чем расходы на контроль и перехват каких-то террористических намерений, когда они за рубежом, – объяснил глава департамента КНБ.

И самое главное, по его словам, это спасение детей, которые оказались в зоне вооруженного конфликта не по своей воле.

– Надо задуматься, кем эти дети вырастут за границей, если мы оставим их без помощи. Скорее всего, они пополнят ряды террористов. Возвращая детей домой, мы решаем эту проблему. Из 156 возвращенных детей 18 полных сирот. Некоторые из них ранены, в том числе тяжело ранены. Когда вы взглянете на них, я думаю, у вас эти вопросы, сколь-

ко денег затрачено из бюджета, отпадут сами собой, – добавил Бахытбек Рахымбердиев.

На пресс-конференцию пришли три женщины, которых после долгих лет поисков и ожидания ждет встреча с сыновьями, дочерьми и внуками, прибывшими из Сирии. А еще одна казахстанка сама побывала 6 лет в зоне боевых действий, отправившись туда по зову мужа. Она вернулась с ребенком в рамках первой спецоперации «Жусан».

– Я отправилась за мужем с обратным билетом в кармане, ведь у меня здесь оставалась 8-летняя дочь. Думала, через неделю верну мужа. Но когда я ему сказала, что надо возвращаться, он забрал мои документы. Муж говорил, что это все ради Аллаха, он верил, думал, что там халифат, но было поздно, когда он

понял то, что нет там никакого шариата, халифата, а все обман. Я там родила двоих детей, но там условий нет, чтобы в больнице рожать. Один сын умер при родах. Со вторым сыном я прилетела на родину. Тех, кто хочет вернуться самостоятельно на родину, сажают в тюрьму или расстреливают. Когда муж умер через 4 года, я начала искать пути возвращения домой, обращалась и к таксистам. Но оказалось, что они нас продают, – рассказала женщина.

По ее словам, самая тяжелая доля женщин, когда они остаются без мужа.

– Жен, потерявших мужей, они отправляют всех в один дом, где нет еды, воды, света, гигиены – вообще никаких условий. И на улице им нельзя выходить одному. Женщины вынуждены повторно выходить замуж, потому что только так она сможет выбраться из того дома. Многие выходят замуж, а через 2-3 дня их мужья погибают, и они выходят замуж снова – 5 раз, 10 раз, и есть такие, которые по 19 раз выходили замуж, – продолжает она.

Молодая женщина уже 4 месяца в Казахстане, но, по ее словам, все еще не пришла в себя, а живет в постоянном страхе:

– Я все еще боюсь резких звуков после бомбардировок. Все пришлось пройти – и холод, и жару, голод, бомбардировки, бега, страх потерять детей, ночевка на земле под дождем. Страшные сны все время снятся. Когда за нами прилетел самолет и когда нам на казахском сказали «Саламатсыздар ма», я была так рада! – плачет свидетельница тех событий. – А ведь внутри я все время чувствовала, что я предала свою страну. Я бесконечно благодарю Казахстана, что принял нас и дал шанс. В первый день, когда мы приехали, мы попросили в столовой гречку, потому что я 6 лет не ела гречку...

По словам начальника департамента КНБ, среди возвращенцев не бывает рецидивов. «Все они получили прививку от радикализма».

Спецоперация по возвращению казахстанцев из зон конфликта не завершена и будет продолжена. По данным КНБ, сейчас в Сирии находятся около 300 казахстанцев, из них 150-170 – это дети. Количество погибших соотечественников, по примерным подсчетам, также составляет около 300 лиц.

Тогжан ГАНИ

ПОЯВИЛОСЬ ВИДЕО ВТОРОЙ СПЕЦОПЕРАЦИИ ПО СПАСЕНИЮ КАЗАХСТАНЦЕВ ИЗ СИРИИ

Опубликовано видео второй спецоперации по возвращению казахстанских граждан из Сирии 10 мая, передает Tengrinews.kz.

Операция получила кодовое название «Жусан-2». В ее рамках из Сирии вывезен 231 казахстанец. Среди них – 156 детей, большинство из которых в возрасте до 5 лет, а 18 являются сиротами. Также в результате операции были доставлены 16 участников международных террористических операций. Их выводили из самолета в специальных очках и наушниках.

Из видео стало известно, что состояние нескольких детей тяжелое. Они получили ранения во время боевых действий. В салоне автобуса детям раздали

игрушки, чтобы им было чем занять себя в пути. Про одну из эвакуированных женщин известно, что ей 23 года, она родила троих детей. Самому младшему – 7 дней, он находится на руках у мамы. Двое старших вместе с отцом погибли при бомбежке в сирийском городе Ракка.

«Сейчас эвакуированные из Сирии женщины и дети размещены в реабилитационном центре в городе Актау, где с ними работают психологи, теологи, врачи. Им будет оказана вся необходимая помощь», – пояснил советник Президента Казахстана Ерлан Карин.

Он дополнил, что на сегодня в Сирии в разных лагерях для беженцев и перемещенных лиц находятся несколь-

ко десятков тысяч граждан из более чем 50 стран.

«Эвакуационные работы проводятся многими государствами, в частности, Российской Федерацией и странами Европейского Союза. Однако в таком масштабе эвакуация из Сирии была осуществлена только Казахстаном. Возвратившиеся соотечественники получили возможность начать новую жизнь. Как отметил Президент, государство не бросит своих граждан на произвол судьбы. Соответственно, работа по возвращению соотечественников из Сирии будет продолжена», – подчеркнул Карин.

tengrinews.kz

КАЗАХИ ВНЕ КАЗАХСТАНА: НУЖНЫ ЛИ ОНИ РОДИНЕ И КАК НЕ ПОТЕРЯТЬ С НИМИ СВЯЗЬ?

В отношении соотечественников за рубежом разные государства занимают разную позицию. Одни пытаются вернуть их обратно на родину, другие же оказывают им всевозможную поддержку на расстоянии. Сложно судить о том, чья политика дальновиднее, но если рассуждать с точки зрения странового имиджа, то вторые однозначно поступают мудрее. Недаром эмигрантов называют фактором «мягкой силы». Об этом пишет samonitor.kz.

Как в Казахстане работают с соотечественниками за рубежом, можно судить хотя бы по официальному веб-сайту Всемирной ассоциации казахов. По тому же адресу, кстати, «прописан» открывшийся полтора года назад по поручению главы государства Фонд «Отандастар», что создает немалую путаницу для пользователей. Впрочем, дело даже не в том, кто владеет этой площадкой, а в качестве его содержания. На самом деле это абсолютно неинтересный, бесполезный и к тому же безграмотный ресурс. Все наши попытки найти там действительно полезную для эмигрантов и репатриантов информацию, в том числе юридического характера, оказались тщетными. 90 процентов контента — сплошной официоз, причем и под такими рубриками, как «законодательство», «миграция», «соотечественники». А ведь Ассоциация была создана 27 лет назад как раз для поддержания связей с зарубежными соотечественниками в вопросах культурно-духовного развития, образования и бизнеса. Аналогичные цели преследует Фонд «Отандастар». И именно сайт организаций, по идее, должен был стать связующим звеном, да и в целом показателем того, как Казахстан относится к своим соотечественникам.

Между тем, нам удалось пообщаться с представителями казахской диаспоры в ОАЭ. Как раз недавно они широко отметили Наурыз, причем сделали это исключительно собственными силами. Как признались в интервью нашему изданию организаторы праздника, никакого содействия со стороны казахстанских структур, отвечающих за поддержку соотечественников, ни в этот раз, ни когда-либо раньше они не получали...

— Казахам в ОАЭ достаточно много, — рассказывает один из наших собеседников, проживающий в Эмиратах долгое время. — Мы стараемся тесно общаться, устраиваем совместные мероприятия. Естественно, все это частные инициативы. К примеру, празднование Наурыза стало возможным только благодаря настойчивости наших ребят, которые убедили консула направить письмо в муниципалитет с просьбой разрешить его проведение. Никакого содействия со стороны профильных казахстанских структур не оказывалось. За все время, что я здесь живу, ни разу даже намек не было на

их поддержку. Может, что-то и делается в данном направлении, но мы этого не видим и не чувствуем на себе... В этом плане мне импонирует деятельность Российского совета предпринимателей, который постоянно проводит здесь какие-то форумы с участием соотечественников-бизнесменов, оказывает им содействие в каких-то вопросах. А вообще, хорошим примером того, как должна вестись эта работа, на мой взгляд, были советы землячества, которые существовали в советское время. Я учился в Ленинграде и до сих пор помню, какие серьезные мероприятия они проводили для тех же студентов — приезжали казахстанские звезды (Алибек Днишев, Роза Рымбаева), арендовывались лучшие помещения... Ничего подобного сейчас уже нет. Хотя связи с соотечественниками, где бы они ни находились, можно и нужно поддерживать — это полезно и для нас, и для страны в целом.

Такие настроения весьма распространены среди наших соотечественников, живущих в других странах. Один из них — главный научный сотрудник Института мировой истории НАН Украины **Рустем Джангужин**.

— Начну с того, что пока я не встречал ни одного переехавшего в Украину этнического казаха, который хотел бы вернуться обратно на историческую родину. В большинстве своем это люди, получившие высшее образование в Украине, имеющие работу в соответствии со своей

специальностью и состоящие в смешанных браках с украинцами и украинками. Надо сказать, что казахи здесь на хорошем счету как в социальном, так и в профессиональном плане. Отношение местных жителей к ним чрезвычайно комплиментарно. Это правда. Да и в целом украинцы позитивно воспринимают Казахстан — я бы даже сказал, что проявляется это на каком-то интуитивном уровне.

Другое дело, что в последние годы в информационном поле Казахстана возникают недоразумения фейкового характера, естественно, под влиянием российских пропагандистов. Мне не раз в своих интервью для западных масс-медиа приходилось опровергать какие-то дурацкие домыслы. К примеру, вспомните, как первое лицо России заявило о том, что у казахов никогда не было собственного государства и что их участие во Второй мировой войне было незначительным... Дошло до того, что Казахстан обвинили в предательстве за то, что при голосовании в ООН по проекту резолюции по Сирии он не поддержал сторону РФ. Как будто РК является ее сателлитом. Из этой же серии — высказывания Владимира Жириновского, Эдуарда Лимонова и других российских национал-радикалов по поводу перехода казахского языка на латиницу. На мой взгляд, это абсолютно неприемлемо.

Нельзя забывать, что наряду с позитивными сторонами близкого соседства с Россией и Китаем есть и настораживающие моменты. То обстоятельство, что у Казахстана более семи тысяч километров общей границы с РФ, не может не создавать определенные угрозы безопасности — экономической, политической, информационной, военной. Очевидно, что попытки влиять на нашу внутреннюю и внешнюю политику, вмешиваться в наши дела будут и впредь. Поэтому мы должны научиться давать аргументированные ответы на подобного рода провокации, в том числе силами своих диаспор за рубежом. Нужно объяснять, к примеру, тем же украинцам, что наша республика — не сателлит

и не собирается блокироваться с Москвой против Евросоюза и США, что приоритетом в политике Казахстана является миротворчество, что он неоднократно предлагал организовать площадку для переговоров по урегулированию различного рода конфликтов, в том числе российско-украинского.

— Что бы вы могли порекомендовать профильным организациям?

— На мой взгляд, Казахстан крайне слабо использует возможности своей диаспоры за рубежом для создания позитивного образа страны, ее истории и культуры. Разбрасываться громкими призывами в духе «Ал, давай!» недостаточно. Нужна серьезная работа власти и общественных институтов, нужны реальные государственные программы и проекты по поддержке и поощрению соотечественников, которые живут за рубежом исторической родины и которые, кстати, постоянно работают над продвижением положительного имиджа Казахстана. Причем совершенно бесплатно. Так сказать, по зову сердца и в силу своей генетической и историко-культурной памяти. Стоит заметить, что эффекта от их, по сути, волонтерской деятельности гораздо больше, нежели от дорогостоящих «имиджевых» проектов, которые реализует наше правительство.

Могу привести много примеров. Это восстановление мест захоронения и имен безвестных воинов-казахов, погибших на фронтах Второй мировой войны. Это выступления в эфире украинского радио, адресованные дальнему зарубежью. И т.д. А на днях я подарил библиотеке имени Жамбыла в Киеве десять номеров литературного альманаха «Аманат», который издавался по инициативе и при участии писателя Роллана Сейсенбаева. Акция проводилась в рамках встречи со школьниками. Спустя несколько дней мне позвонили из библиотеки и пригласили выступить с лекцией о Казахстане. Как видите, есть живой интерес к нашей стране, и его необходимо культивировать у читателей, начиная с юного возраста. Тем более что Украина

отрезала многие каналы влияния российских медиа, и высвободилось огромное информационное пространство, которое можно и нужно заполнять конкретными проектами.

Многие страны уже давно поняли, какую пользу могут принести им соотечественники, а потому выделяют на их поддержку и реализацию соответствующих проектов достойное финансирование. Тем более что казахи за рубежом — это в большинстве своем образованные, высококвалифицированные и уважаемые люди, которые уже сами по себе несут позитивную информацию о Казахстане.

— Как раз вот таких талантливых казахов, проживающих за рубежом, Елбасы каждый раз призывает вернуться на родину и внести свой вклад в развитие страны. По-вашему, это реально?

— Думаю, радикально изменить ситуацию в Центральной Азии и, в частности, в Казахстане способна китайская инициатива «Один пояс — Один путь». По мнению экономических аналитиков ООН, страны, участвующие в этом проекте, могут увеличить свой ВВП вдвое и даже втрое. А это значит, что не только начнут меняться инфраструктура и инвестиционный климат, но и произойдет разворот миграционных потоков, в первую очередь, из России в Центральную Азию. И это достаточно ожидаемый эффект, который приведет к революционным изменениям в регионе, качественно изменит всю его геостратегическую архитектуру. Разумеется, есть опасность экономической и демографической экспансии, особенно со стороны Китая. Но в сложившейся ситуации необходимо понять: чтобы сохранить свою этнокультурную субъектность, а не стать пассивным объектом влияния со стороны внешних государств, необходима внутри-региональная интеграция стран Центральной Азии.

Мне приходилось слышать разные мнения по поводу программы «Один пояс — Один путь». Например, то, что он поставит нас на колени перед КНР. Не стану с этим спорить, поскольку до тех пор, пока мы не научимся самостоятельно решать свои проблемы, мы всегда будем подвержены такого рода рискам. Но если посмотреть с другой стороны, то мы имеем дело с ветряной мельницей. Подобно тому, как она направляет потоки ветра на полезное дело, наши усилия тоже могут быть направлены в конструктивное русло. Это касается в том числе и миграционных потоков — не избежных спутников глобализационных процессов. Мы не должны упускать этот момент. Нам нужно успеть запрыгнуть в поезд интеграции. Иначе волны глобализации поглотят нас целиком, уничтожив наш стержень — этнокультурную идентичность.

1979 жылы Түркістан облысы Шардара ауданы Қызылқұм кеңшарындағы Қызылқұм орта мектебін тұңғыш бітіруші 23 түлек, әрқайсымыз әр жаққа ұшып кеттік...

Ордалы Оңтүстікте, қасиетті Түркістан өлкесінде, шағалалы да, шағылды Шардара ауданында, Қызыр қонған Қызылдың құмында, тарихы да, суы да терең, сұлу Сырдың бойында өскен желкілдеп тұрған жас құрақ едік. Олардың бәрі қазір еліміздің әр жерінде еңбек етуде. Мен өзімнен бастасам, астанамыз Нұр-Сұлтан қаласында, «Ақ жол» партиясы төрағасының орынбасары, «Қазақ үні» газеті Президенті болып, Алланың ауымы салғанын айтып, жазып, құдайдың берген несібесін теріп жеп келе жатқан жағдайымыз бар... Мектепті алғаш Алтын медальмен бітіруші Дүрия Қанжігітова Жамбыл об-

ТҰҢҒЫШ ТҮЛЕКТЕР
Түркістан облысы Шардара ауданы
Қызылқұм мектебін бітірушілер. 1979 жыл

СОЛ КҮНДЕРДІҢ соғып тұр қоңырауы...

*Біздің мектеп бітіргенімізге де 40 жыл толып қалыпты-ау!
Қайран, өтіп жатқан өмір-ай десеңші...*

Қазыбек ИСА,
Қызылқұм орта мектебінің
1979 жылғы түлегі.
Ақын, Халықаралық Алаш
сыйлығының лауреаты,
Халықаралық С.Есенин атындағы
сыйлықтың иегері, ЮНЕСКО
Әлемдік өнер және мәдениет
академиясы академигі

лысында жақсы дәрігер болып, ел алғысын алып жүр. Озат оқушы болған Сұлшаш Тұрысбекова да Шымкентте денсаулық сақтау саласында қызмет етеді.

Уәзір Исаков та елордада ел қатарлы кәсіп етсе, Шалқар Үсіпбеков, Бақыт Сәрсеновтер ауылда жемісті еңбек етуде. Сапаралы Ахметов Қызылқұм ауылында қауымдастық жетекшісі, «Желтоқсан Ақиқаты» қоғамдық ұйымының Түркістан облыстық филиалының төрағасы болып жүр. Қырық жыл бұрын мектептен түлеп ұшқан әр түлек те бүгін ер княда, әр салада жемісті еңбек етуде. Өмір болған соң осы, кейбір достарымыз, Бақыт Сейданов, Байтуған Жұманов, Бауыржан Мелденов, Шарапат Ақжігітова, Райхан Мекебаевалар о дүниелік те болып кетті. Жатқан жерлері жайлы, имандары салауат болсын! Ұпақтарына құдай ұзақ ғұмыр бергей!

Менің Алматыдағы Абай атындағы Қазақ педагогикалық институтының (қазіргі Қаз ҰПУ) көркемсурет-графика факультетін 1984 жылы бітіріп, өз ауылым Қызылқұмға мұғалім болып келген кезіме де, биыл 45 жыл болған екен-ау...

Мен өзім білім алып, кейін ұстаздық қызмет істеп, алғаш еңбек жолымды бастаған Қызылқұм орта

мектебіндегі кезеңім туралы талайдан бері жазып келе жатырмын. Қызылқұмға деген құмның ыстығындай ықыласым мен ойларымды бүгін тағы да қайталауыма тура келіп тұр...

Алматыға суретші боламын деп барып, ақын болып қайтқан арынды жастың, 22-ден енді асқан арманшаыл жігіттің сол кездегі жалыншаған көңілін елестете беріңіз. Мен келесі жылы құрылғанына 45 жыл толғалы отырған, қазығын белгілі ел ағасы Батырбай Сейданов қаққан осы Қызылқұм ауылының, осы мектептің тұңғыш түлектерінің бірі, тұңғыш жоғары оқу орнын бітіріп келіп отырған жас маманы едім. Өзім оқыған мектепке келіп, өзімді тәрбиелеп өсірген ұстаздардың қолына түстім. Мектепті өз қолымен құрап, қазіргі

КЕЗДЕСЕЙІК

*Балалығым алыстап қалды-ау менің,
Бал күндерім қияға самғау ма едің?..
Жүйке бұзар тірліктен жүдегенде,
Сен есіме түсесің Балдәуренім.
Емін-еркін есепті шығаратын,
Көшіргім кеп отырса, ұға алатын —
Ерке қыз-ау, баяғы күйімізше,
Ұстаздардың тыңдайық ұлағатын.
Сақта мәңгі, балалық кезді есіңде,
Зымыраған уақыт тез көшуде.
Көп жыл өтті, бәріміз оралайық,
Алтын ұя — мектепке кездесуге.
Күйбеңдіктен қашып жүр маза бүгін,
Жүрегіңнің жарасын жазады кім?
Оралғанмен мектепке, оралар ма,
Қайран менің кірішкіз тазалығым...
Шаттығымның шарасы шайқалмаған,
Сол күндері құдай-ау, қайтар маған.
Ерке қызға енді айтып керегі не,
Баяғы бір сырынды айта алмаған.
Әрбір бала — боп кеттік әр үй бүгін,
Кездеспесек бір-бірін таниды кім?
Бітпейтұғын тірлікті жиып қойғын,
Бір сәт еске түссінші сәбилігің.
Сақта, мәңгі балалық кезде есіңде,
Зымыраған уақыт тез көшуде.
Мына жалған тірлікте жайың болмай,
Жүрсен-дағы келші бір кездесуге.*

*Алушы ең ғой сабақтың ұғып бәрін,
Қиялдағыш кезіңді ұмытпағын.
Көңіл — шыны, қирайтын кездері көп.
Құрап алып қайтайық сынықтарын.
Бүгін басқа, беу құрбым, кешегіден,
Мәселелер түйінін шешеді кем..
Бұл тірліктің есебі күрделі екен,
Оқушының ең қиын есебінен.
Шебер едік қиялға шетімізден,
Қайтпаушы едік бір алған бетімізден.
Бұл өмірдің қиыны, қателессек,
Құтылмайды екенбіз «екімізбен».
Мәнді, мәнсіз өтуде тез күндерім,
Ащы-тәтті тірліктің сездім көбін.
Көктем едік, тек қана көктем едік,
Өтудеміз өмірдің мезгілдерін...
Өмір жолын ойлаушы — ек тіке деп те,
Ұшырады ұқсасақ үпелекке...
Көктем едік, бәріміз гүл едік-ау,
Кетпейкіші айналып тікенекке.
Барлық істі бір сәтке доғарайық,
Балалықты ұмыту болар айып.
Сол күндердің соғып тұр қоңырауы,
Алтын ұя мектепке оралайық!*

Қазыбек ИСА
1989 жыл

дәрежесіне көтеріп кеткен ұлағатты ұстаз, білікті басшы Сүлеймен Тілегеновтың тікелей тәрбиесін көрдік. Қазір өмір мен өнер майданында өрге тартып келе жатсақ, ол ен алдымен осы Сүлекен бастаған ұстаздардың еңбегі деп білемін...

Алматыдан арындап келген албырт ақынды ауылдың жағдайындағы күнделікті өмірге бейімдеген де осы бір дана да дара ұстаз еді. Астаналық талаппен келген жас маманның өрекіпген көңілін ауыл деңгейіне түсіріп, «Өмір дегеннің бәрі көңілдегідей болмайды және сен оқып келген кітаптағыдай емес...» деп, өз кабинетінде отырып, алғаш ақыл айтқан кезі әлі бүгінгідей көз алдыма... Жарықтық, өте тынымсыз, еңбеккор адам еді... Мектептің әрбір шегесіне дейін сол кісінің қадағалауымен қағылатын.

Қай мезгілде болсын, таңғы жетіде қақайып мектептің алдында тұрар еді. Бүкіл бала мен мұғалімдер көз алдынан өтер еді... Әрине, ең соңынан, соғылған қоңыраумен жарысып, асығыс басып, кешегі шәкірті, бүгінгі мектеп мұғалімі, ертенгі... қазақтың ұлы ақыны (Сүлекеннің көңілденгенді сөзі) Қазыбек Иса өтіп бара жатар еді...

Алатаудың салқын баурайында, биікте жүріп аңсаған Қызылқұмның кең жазира кеңістігі мен ыстығына орана бастады өленіміз. Ауылда жүріп те, Алматыдағы ақындарға көңілімізді берген жоқпыз. «Сенін орның Алматыда, ерте ме, кеш пе, кетуің керек» дегенді ауылдықтардан бұрын Сүлекен жиі айтатын өз мұғаліміне... Жатқан жері жайлы болсын, жарықтықтың...

Әлі есімде, Алматыдағы ақын-жазушылар жиындарынан (ол кезде жиі болатын) қалдырмай жіберіп тұратын ағайымыз. Мектеп комсомол комитеті секретарының Алматыдағы ақындар бәйгесіне қатысуына сол кездегі Шардара аудандық комсомол комитетінің басшысы, бүгінгі елге белгілі мемлекет және қоғам қайраткері Ислам Әбішев те игі ықпалын тигізіп жататын... Сондай дүбірлі додаларда дүрілдеп кетіп, ауыл бары еске түскенде кешігіп келіп кінәлы болып қалған кездерде Сүлеймен ағайымыз: «Ақмарал мен Айман бар, не қам бар», деп жүргенсің ғой, дуылдап...» — деп зілсіз ұрсып алар еді.

Сол 1990 жылғы өзім класс жетекшісі болған түлектерімнің көбісі Алматыға кетті. «Әй, бір күні кетесің ғой» деп ағай айтқандай, арттарынан мен де кеттім...

*Жүрдім, жүрдім, жүрдім де,
Кетіп қалдым бір күнде...
Немкеттілеу ағайын,
Неге кеттім, білдің бе?..*

*Сөз жүгіртіп әр саққа,
Ілінсем де қанша атқа...
Жырды жығып бермедім,
Мынды жыққан мансапқа...*

*Қызылқұмның қуатын,
Бойға жинап бір ақын,
Алматыға аттанды,
Алладан деп рахым...*

*Сыздауын-ай жараның,
Сызданып-ақ бағамын...
Жамырап-ақ келіп ем,
Жалғыз кетіп барамын,
Жалғыз кетіп барамын...*

*Дүбірі көп мынадай,
Бұлдыр күндер бұлағай,
Шылбырымды шарт үздім,
Жылқы жылы шыдамай...*

Мектепке Сүлеймен Тілегеновтан кейін Әбдіәшім Момынов директорлық етті. Ұлбала Жортанова біраз жыл Сүлекен салған сара жолды жақсы жалғастырып, мектеп түлегі Марат Байыровка табыстап кеткен болатын. Мектепті біраз белеске көтеріп кеткен Мараттан кейін осы мектептің тағы бір түлегі, қазақ күресінен мықты спортшы Нұрлан Сазанбаев басқаруда қазір. Нұрланға да мектепті баяғы Сүлекен кезіндегі биікке шығарып, бүгінгі заман жетістіктеріне сай ету басты мақсат болу керек.

Жаңа ғасыр — білім ғасыры екені, ел болашағы білімді де білікті жастарда екені үнемі басты назарда болу ләзім.

Биыл 1979 жылғы мектеп бітірушілерге — тұңғыш түлектері бізге 40 жыл болады. Біз, түлектер, 2019 жылдың 25 мамырында соңғы қоңырауды тәтті сыңғырып тағы бір тындап, алтын ұя — мектебімізде бәріміз кездескен деген ақ ниетіміз бар. Өзіміз он жыл білім алған мектептің бүгіндегі түрлі кабинеттеріне кіріп, парталарымызға отырып, ұстаздар дәрісін тағы бір тындасақ дейміз.

Қасиетті Рамазан айында Алла сол тілегімізге жетуге нәсіп етсін!

*Балалығым алыстап
қалды-ау менің,
Бал күндерім қияға
самғау ма едің?
Жүйке бұзар тірліктен
жүдегенде,
Сен есіме түсесің, Балдәуренім.*

*Барлық істі бір сәтке доғарайық,
Балалықты ұмыту болар айып.
Сол күндердің
соғып тұр қоңырауы,
Алтын ұя мектепке оралайық.*

Талғат ТЕМЕНОВ:

ДЕПУТАТТЫҢ ЖҰМЫСЫ - КӨРШІНІҢ ТҮНГІ «ЫҢҚЫЛ-СЫҢҚЫЛЫН» ТЫҢДАУ МА?!

Әне күні теледидардан бір депутат көкеміздің сөзін тыңдадым. Тыңдадым да таң қалдым. Айтқан сөзі: «қазіргі бос тұрған пәтерлерді жалға беруді доғару керек» – деді. Себебі ол мырза ұйықтағанда көршілер жақтан «ыңқыл-сыңқыл» естігенде ұйықтай алмай ұялады екен... Іштей қынжылдым. Бір аяғы көрде, бір аяғы жердегі үлкен көкеміздің көршілері шынымен «ұятсыз» екен деп... Кезінде Совет Одағында «бізде секс жоқ» деп бір әйел әлемді дүр сілкіндірген еді. Соны көршілер ұмытқан-ау деп қалың ойға түстім.

Депутаттар – халық қалаулылары емес пе? Ақылды депутаттың, абыз депутаттың сонда айтпағы осы ма? Апыр-ай, менінше депутат – қазіргі Ел тағдырына, Жер тағдырына алаңдамаушы ма еді?! Болмаса Атырауда қырылған ақ сазан балықтардың неге өлгенін, Арқадағы ақбөкендердің неден, не үшін, көктей жусап жатқанын, болмаса неге бізде қарттар үйі мен жетімдер үйінің көбейіп бара жатқанын,

әйтпесе неге біздің елден бір жылда 40 мыңнан астам білімді, оқыған жастардың, яғни, генофондымыздың шет асып бара жатқанының себебін, неге біз жемқорлықты жеңе алмай отырғандығымызды, неге бізде сәбилеріміздің періште болып аспанға ұшып кеткендігін, неге бізде бейбіт күнде «Ауған соғысынан» да сорақы жол апатынан жүздеген, мыңдаған адамдардың шейіт болатынын, неге, неге деп мәселе көтере ме

десем, ол кісі «ыңқыл-сыңқыл» мәселесін көтереді екен. Әлде Парламенттің деңгейі осы ма деп қынжылдым... Күйзелдім... Есіме Альберт Эйнштейн түсті. Оның бір сөзі бар еді ғой... «Меня порождает глубина космоса, но еще больше – человеческая глупость» дегені. Тура бізге арнаған сияқты. Әй, Эйнштейн... Қалай тауып айтқан десенші...

Фейсбук парақшасынан

Мұхтар ШЕРІМ:

НҰРЖАН-ТУКА ІНІМ-АУ, МҰНЫҢ НЕ?

«Алдараспан» әзіл-сықақ театрының жетекшісі, әртісі Нұржан-Тука Төлендиев інімді жұрттың бәрі жақсы көреді. Мен де құрметтеймін. Өнерін. Талантын. Осы уақытқа дейін оның талантына махаббатым маздап тұр еді, «Алдараспанды» көріп отырып, оған деген ыстық ықыласыма біреу су сепкендей, әлдекім мені ыңқ еткізе тепкендей, таңдайымда құрғақшылық болып, қаңсып кепкендей, сілейдім де қалдым.

Неге дейсіздер ғой? «Тука» інімнің ұрлықшы екенін көріп, көздерім алақандай, көңілім жорғалап бара жатқан тарақандай болды! Ойпырмай, бұлар да таусылады екен ғой! Таусылған соң ұрлыққа барады екен ғой? Ол менің үйіме ұрлыққа түскен жок, ол менің шығармалды, сатирамды ұрлап кетті! Тал түсте! Әлеуметтік желілерде жарияланып кеткен «Сирияға кеттім!» атты сатирамды ұрлап, монолог жанрында айттып шықты! Кейіпкерімнің әйелі «Сиырға кеттім!» деп күйеуіне хат жазып кеткісі келеді, бірақ сауатсыздығынан «Сирияға кеттім!» деп жазып қойған. Оқиға осылай өрбиді. Нұржан інімнің сатирамды орындағанына мәз болар едім-ау! Бірақ ұяттан жұрдай, әншейінде сахнада ұлағатты сөздер айтуға келгенде алдына жан салмайтын інім «Сирияға кеттім» сатирамды орындағанда, эфирде «авторы Нұржан Төлендиев» деп берді. Бұл не сонда? Тонау ғой? Дерев өзіне қоңырау шалдым. «Ойбай, сіздікі ме еді? Маған вацаппен келіп еді... Кешіріңіз... Телевидениеге ай-

тып, фамилияңызды қойдыртамын» деп ақталып жатты ұлмастан. (Бұл дауысын жазып алдым.) Сонда қалай, вацаппен авторсыз келген әзілдерді Төлендиев мырза өзі жазғандай иеленіп кете бере ме? Авторлық құқығымды талап етіп, сотқа шағымдануым, моральдық шығын талап етуім мүмкін. Өзіме шақ теріме сыймай, әрі жақсы көретін інімді ұры деуге қимай отырмын... Осы бағдарламасында менің тағы бір сатирамды иемденіп кетіпті. Суцид туралы жазғанмын. Илеямды, оқиғаны ұрлаған. Оны да дәлелдей аламын. Кезінде «Шаншарға» «Үбән» атты әзілімді өзім беріп, осы Нұржан тамаша орындап шыққан еді. «Алдараспанға» «Евромоламды» беріп, ерекше орындап, тағы бір қуантып еді. Енді міне, енсем есікке қысылып, ұнжырғам ұн болып отыр! Шынында, «Алдараспан» кейінгі кезде аласарып, алақ-жұлақ ете бастады, сөйтсем, таусыла бастапты ғой! Егер маған әлеуметтік желіде кешірім сұрамаса, авторлығыма нұқсан келтірсе, жағдайы ушығып тұр «Туканың»...

«ТҮРКІСТАН» анимациялық фильмінің тұсауы кесілді

Түркістан облысында «Түркістан» анимациялық фильмінің тұсаукесер рәсімі өтті. Жаңадан жарыққа шыққан туынды көрерменге «Jas Turkistan-2019» республикалық балалар шығармашылығы марафоны аясында көрсетілді.

Анимациялық фильмінің желісі Түркістан қаласында өрбиді және балаларға жеңіл тілде жеткізіледі. Онда Қалқанқұлақ есімді баланың саяхаты арқылы Қожа Ахмет Ясауи кесенесінің қалай және қашан соғылғаны туралы айтылады. Басты кейіпкер Түркістанға барып, Тәуке ханмен кездеседі. «Жеті жарғының» тарихымен танысады. Балалық ерлік жасайды. Жалпы, оқиғаның желісі жас көрермендерге қызықты етіп баяндалған. «Біз бұл мультфильмді 4 айдың көлемінде дайындап шығардық. Енді барлық аудан-қалаларда балаларға тегін көрсетеміз. Сондай-ақ, бірнеше арналарда көрсету жоспарымызда бар. Көрермендер бұл туындыны сондай-ақ, әлеуметтік желілер арқылы да көре алады», - дейді «Сақ» киностудиясының директоры Нұридин Пәттеев. Айта кетейік, «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламасы бойынша анимациялық фильм түсіруден Түркістан облысы республикада алдыңғы орынға шықты. «Сақ» киностудиясы облыс әкімдігінің тапсырысымен жасөспірімдерге, балақайларға ел тарихын тануға, отаншыл болып өсуді дөріптейтін анимациялық және көркем фильмдер түсірді. Олардың қатарында «Отырарды қорғау», «Жетігеннің жеті сыры», «Киелі Қазығұрт», «Оқсыз оқиғасы» сынды бірнеше анимациялық фильмді жарыққа шығарды.

qazaquni.kz

ҚАЗАҚТЫҢ МҰҢЫ МЕН ШЫНДЫҚТЫҢ ЖЫРЫ - «ҚАЗАҚ ҮНІ» ГАЗЕТІНЕ ЖАЗЫЛЫҢЫЗДАР!

ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380

«Қазпошта» арқылы жазылу бағасы:

1 ай	қала	379,24	3 ай	қала	1137,72	6 ай	қала	2275,44	12 ай	қала	4550,88
1 ай	ауыл/аудан	397,86	3 ай	ауыл/аудан	1193,58	6 ай	ауыл/аудан	2387,16	12 ай	ауыл/аудан	4774,32

Меншік иесі:
«Қазақ үні» ЖШС
ҚАЗАҚ ҮНІ
Президент –
Редакторлар кеңесінің төрағасы –
Қазыбек ИСА

Бас редактор – Құлтөлеу МҰҚАШ

Бас редактордың бірінші орынбасары –

Зейнолла АБАЖАН

Бас редактордың орынбасары –

Азамат ТАСҚАРАҰЛЫ

Жауапты хатшы – Гүлмира САДЫҚ

Бөлім редакторлары:

Дастан ЕЛДЕС (орыс редакциясы)

Айнұр АХМЕТ (мәдениет)

Нұржан АСАН (көркемдеуші)

АЙМАҚТАҒЫ ТІЛШІЛЕР:**Астана тілшілер қосыны:**

Азамат ТАСҚАРАҰЛЫ

(8-702-931-89-86)

Жасұлан ИСА

(8-776-120-19-72)

Ақмола облысы:

Бақыт СМАҒҰЛ (8-701-626-77-66)

Арқалық қаласы:

Нұрсұлтан НҮРМАН

(8-702-688-84-87)

Алматы облысы:

Айтақын БҮЛҒАҚ (8-702-239-62-99)

Мәди ИСЛАМ (8-775-119-12-13)

Мырзағали НҮРСЕЙІТ (8-701-771-6496)

Жанат БІРЖАНСАП (8-775-323-0850)

Батыс Қазақстан облысы:

Қажымұқан ҒАБДОЛЛА

(8-701-111-61-05)

Жезқазған қаласы:

Жанат АСАНҚАЛИ

(8-702-384-12-00, 8-707-261-20-98)

Сәтбаев қаласы:

Абдолла ДАСТАН

(8-71063) 7-20-97, 8-777-302-46-79)

Қарағанды облысы:

Ахметқали ХАЛЕНОВ (8-701-450-30-18)

Қостанай облысы:

Төлен РАМАЗАНҰЛЫ (8-701-174-06-70)

Семей қаласы:

Рахат АЛТАЙ

(8-775-998-15-39)

Маңғыстау облысы:

Сағындық РЗАХМЕТ (8-775-379-84-88)

Түркістан облысы:

Әбдіғалпар АЙДАР

(8-702-475-75-66, 8-771-390-73-75)

Асылхан ӘЛІ (8-701-626-88-32)

Түркістан қаласы:

Әтіргүл ТӘШІМ (8-702-489-47-23)

Тік қарушы директор –

Қаныш ЖАРЫЛҚАСЫН

Тарту бөлімі:

Астанада:

Жасұлан ИСА

(8-776-120-19-72)

Шымкентте:

Мұтән ИСМАЙЫЛ (8-701-692-1340),

Астанада «Алты Алаш» (87015728847)

дүңгіршіктерінде сатылады

Газет ҚР Мәдениет және ақпарат**министрлігінде 19. 12. 2012 жылы тіркелген.****Күәлік №13976-Г (Алғашқы күәлік****№1270-Г, 01. 08. 2000 жыл).**

Автордың пікірі мен редакция көзқа-

расы сәйкес келе бермейтінін ескертеміз.

Қолжазбалар өңделеді және қайта-

рылмайды.

Жарнама мәтініне жарнама беруші жауап

береді.

Газеттен көшіріліп басылса, сілтеме жа-

салуы шарт.

Газете «Қазақпараттың» материалдары

пайдаланылды.

Газет «Қазақ үні» компьютер

орталығында беттелді

АЙЛЫҚ ТАРАЛЫМЫ – 60 400**ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380****Редакцияның мекен-жайы:**

050006, Алматы қаласы, Қалқаман-3

ықшамауданы, С. Сейітов көшесі, 11 үй

Байланыс телефоны:

8 (727) 398-57-31

E-mail: qazaquni2000@gmail.com**www. qazaquni. kz****Кезекші редактор –****Гүлмира САДЫҚ**

ТОО «Қазақ үні»

БИН 000540006784

ИИК KZ5085600000385541

АГФ АО «БанкЦентрКредит»

г. Алматы, БИК КСВКЗКХ, Кбе 17

Газет «Алматы-Болашақ» баспаханасында

басылды. Алматы к. , С. Мұқанов к. , 223 Б.

Көлемі: 6 баспа табақ

(А) – материалдың жариялану ақысы төленген